

HAVAINTOJA TERVEYDEN- JA SAIRAANHUOLTO- OLOJEN KEHITYKSESTÄ KUUSAMOSSA

Laatinut Lauri Tammi syksyllä 1984

USKO VIINAN "VOIMAAN" JA "POPPAKONSTEIHIN" ALKOI HORJUA -----	3
SAIRAUDET JA NIIDEN HOITO -----	3
LÄÄKÄRIN HANKKIMINEN KUUSAMOON -----	7
YLEISEN HYGIENIAN KOHOTTAMINEN -----	8
KÄTILÖTOIMI -----	9
TARTUNTATAUTIEN ENNALTAEHKÄISY JA HOITO -----	13
LÄÄKÄRITOIMI -----	16
SAIRAALALAITOKSEN PERUSTAMINEN JA RAKENTAMINEN -----	23
SAIRAALAN JÄLLEENRAKENTAMINEN -----	26
UUDEN SAIRAALAN RAKENTAMINEN -----	27
SYNNYTYSLAITOS -----	32
TALOUDELLINEN EPÄOIKEUDENMUKAISUUS -----	32
ALUESAIRAALA -----	32
SOTASAIRAALA -----	33

ALUESAIRAALA OULAISISSA -----	33
SIIRTOVÄEN SAIRAALA -----	34
ALUESAIRAALA JÄLLEEN KUUSAMOSSA -----	34
KUNNANSAIRAALA -----	35
APTEEKKI -----	35
KIERTÄVÄ SAIRANHOITAJA -----	37
TOIMINTA JA TEHTÄVÄT -----	38
PAANAJÄRVEN SAIRASMAJA -----	39
TERVEYSSISARTOIMI -----	40
ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLATOIMINTA -----	43
TERVEYSTALOT -----	44
KOULULÄÄKÄRITOIMINTA -----	44
KOULUHAMMASLÄÄKÄRITOIMINTA -----	45
KANSANTERVEYSTYÖJÄRJESTELMÄ -----	45

Ruuan puute tai sen yksipuolisuus ja näistä aiheutunut kuihtuminen sekä elintoimintojen rappeutuminen, isorokko ja lepra eli spitaali kuoleman aiheuttajina ovat nykyajan kuusamolaiselle tuntemattomia tekijöitä. Muiden kuolemansyiden ohella ne olivat karua todellisuutta täällä asuneille ihmisille viime vuosisadan lopulle saakka. Tautien ennaltaehkäisyyn ja parantamiseen oli käytettävissä vähän keinoja ja nekin näin jälkeensä arvostellen perin kyseenalaisia. Varsinaisina lääkkeinä ja hoitokeinona tunnettiin viina, tupakka ja sauna sekä luonnontuotteista valmistetut voiteet ja lääkkeet. Taioillakin lienee ollut oma osuutensa sairaita parannettaessa.

Itsenäinen kunnallishallinto, joka sai alkunsa 1865 annetulla maalaiskuntain kunnallisasetuksella, antoi uuden pohjan terveyden- ja sairaanhoolto-olojen järjestämiselle.

Usko viinan "voimaan" ja "poppakonsteihin" alkoi horjua

Tammikuun 20 päivänä 1869 teki kuntakokous päätöksen, jolla viinan salapolton ja kauppaamisen estämiseksi asetettiin kuntaan tarkastusmiehet ja peräänkatsojat. Heitä kehoitettiin ilmoittamaan rikkojat nimismiehelle, joka maksaa heille lain ja asetuksen mukaan tulevat palkkiot.

Sairaudet ja niiden hoito

Lokakuun 4 päivänä 1869 kuntakokous päätti, että "Piirien pidettävä köyhistään sellaista huolta, että köyhät tulevat tavallisesti aikaan. Jos eivät piirit pidä tästä huolta, yleinen köyhäinhoito tinkaa heille hoidon piirin maksun päälle. Kumminkaan ei köyhää sairasta saa viedä pois siitä talosta jossa tautiin tullut vaan on siinä hoidettava ja piirikunnalta keskuudessaan "palkittava".

Kuntakokous oli eläintautien osalta avokätinen. Tammikuun 5 päivänä 1874 se päätti, että "Jos joskus tarttuvaa eläintautia kunnassa ilmaupi, sitoutuu kunta yhteisistä kunnan varoista maksamaan eläinlääkärille täydellisen palkinnon niistä lääkkeistä, joita hän kunnassa sattuvan eläintaudin poistamiseksi tulisi käyttämään".

Jo pitäjähallinnon aikana oli potilaita lähetetty Ouluun saamaan sairaalahoitoa. Itsenäisen kunnallishallinnon aloitettua toimintansa lisääntyivät ja monipuolistuivat kaikki sairaanhoitotoimet.

Kuntakokous tutki jokaisen tapauksen erikseen ja määritteli perusteet ja ehdot, joilla apua annettiin. Marraskuun 20 päivänä 1874 pidetyssä kuntakokouksessa päätettiin, että kunta maksaa potilaalle lääkkeet, joita hän sairauteensa käytetään. Maaliskuun 6 päivänä 1877 päätettiin ”vaimoihminen lähettää Oulun läänin sairashuoneeseen kunnan kustannuksella saamaan parannusta taudilleen, jota täällä arvellaan pahaksi taudiksi”. Tammikuun 27 päivänä 1879 merkittiin pöytäkirjaan :”Mielivaivainen päätettiin toimittaa Oulun läänin sairashuoneeseen ja ennen sitä asia hänelle sieltä tiedusteltava”. Maaliskuun 27 päivänä 1879 teki kuntakokous päätöksen, jolla vanhempia kehoitettiin omalla kustannuksellaan toimittamaan poikansa Oulun läänin sairashuoneeseen. Siellä olon lupasi kunta maksaa. Tällaiset päätökset toistuivat seuraavissa kokouksissa vuosikymmenien ajan. Hoitoon lähettämisen syynä oli usein mieli- tai silmänsairaus.

Kunnallislautakunta oli kuntakokousta tiukempi terveyden- ja sairaanhoitoa koskevissa päätöksissään.

Heinäkuun 15 päivänä 1891 teki lautakunta seuraavan päätöksen: ”Vangittu raju ja väkivaltainen mielisairas----pidetään vangittuna niin kauan kun Oulusta saadaan tieto, voidaanko hänet ottaa houruinlaitokseen”. Seuraavassa kokouksessa todettiin, että mielisairaana loukkaama lapsi oli kuollut. Kun mielisairaasta oli ollut kunnalle kuluja, lautakunta päätti kuluttaa hänen omaisuuttaan myytäväksi.

Lautakunnan asiantuntemus ulottui jopa diagnoosinkin tekoon.

Erään vaimon osalta lautakunta totesi, ettei hän ollut mielipuoli, ainoastaan juonikko ja äkäinen, eikä suostunut miehen pyyntöön vaimon toimittamisesta hoitoon. Lisäperusteena lautakunta totesi, että varakkaana mies kykenee joukkonsa huoltamaan.

Lautakunta antoi lausuntonsa kutsuntaan kutsutuista asevelvollisista. Niissä todettiin asevelvollisten ruumiinviat ja sairaudet sekä sosiaaliset esteet.

Terveyden- ja sairaanhoitoon pyrittiin saamaan järjestelmällisyys. Tätä varten laadittiin 1891 terveyden- ja sairaanhoidon järjestyssääntö, joka sai vahvistuksen helmikuun 2 päivänä 1892. Se sisälsi mm. seuraavaa:

- yleisen terveyden valvontaa ja kulkutautien vastustamista varten kunta jaettiin 15 tarkastuspiiriin, jotka olivat samat kuin köyhäinhuolto-alueet;
- kuhunkin piiriin valitaan tarkastusmiehet 3 vuodeksi;
- tarkastusmiesten tehtävät
- kunnallislautakunnan tehtävät;
- ravintoaineiden kauppaa, tarttuvia tauteja, hautausmaita ja ruumiiden hautaamista sekä muita asioita koskevat yleiset määräykset.

Säännön mukaan lääkäri ja kirkkoherra, vaikka eivät olisikaan lautakunnan jäseniä, saavat ottaa osaa keskusteluihin kunnallislautakunnassa. Ennen potilaiden hoitoon lähettämistä pyrki lautakunta käyttämään hyväksi kaiken sen asiantuntemuksen, joka paikkakunnalla oli saatavissa. Maaliskuun 14 päivänä 1892 teki lautakunta päätöksen, että "---silmiä annetaan hoitaa kirkkoväärti Ronkaisen tai lukkarin Määtän ja jos ei ala parata niin sille pyydetään kuntakokouksen päättämään josko ruvetaan kustantamaan sairashuoneeseen". Aviomiestä kehoitettiin tutkituttamaan silmänsä lukkarilla, ettei ole vain mitään tarttuvan taudin merkkejä. Jos aihetta huomataan, lähetetään "Pudasjärven tohtorin tutkittavaksi".

Aina ei luotettu paikkakunnalta löytyviin taitajiin.

Tammikuun 12 päivänä 1892 päätti kunnallislautakunta kuvernööriltä pyytää, että piirilääkäri määrättäisiin täällä käymään ja parempi olisi, että hän tulisi tänne joksikin aikaa olemaan. Heinäkuun 12 päivänä 1896 kunnallislautakunta päätti, että pyydetään piirilääkäriä tarkastamaan onko Heikki Mustosessa spitaali, "koska hän on nähtävästi tullut terveemmäksi kuin ennen".

Kunnallislautakunnan päätöksissä pyrittiin ottamaan huomioon kaikki seikat. Toukokuun 21 päivänä 1893 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa on merkintä"--- päätettiin köyhäinhoidon kustannuksella lähettää läänin sairashuoneeseen parantamaan sisusvikansa. Jos leikkaustaki tarvitaan käyttää niin äitinsä läsnä olleena lupasi siihen suostuvan.

Lautakunta piti tiukasti kiinni siitä, ettei kunnan kustannettavaksi oteta sellaista, johon sillä ei ole velvollisuutta. Kesäkuun 10 päivänä tekemällään päätöksellä kunnallislautakunta katsoi, että Sigrid Ollilan olo ja maksu Vardön (Vuoreijan) sairashuoneella on heidän välinen yksityinen asia, koska Ollila on kipeäksi tullessaan ollut Venäjän keisarikunnan alueella Muurmännin rannikolla ja sieltä kuljetettu Vardön sairashuoneeseen Norjan kuningaskunnassa.

Kesäkuun 3 päivänä 1895 tekemässään päätöksessä lautakunta toi esiin potilaan kohdalta epäilynsä, " että josko tulisi paremmaksi

sairashuoneessakaan ja kun ei ole köyhäinhoitolainen”, jätti asian kuntakokouksen päätettäväksi.

Niissä tapauksissa, joissa ei ollut avustuksen tarvetta, myönnettiin lainoja. Joulukuun 25 päivänä 1898 lautakunta päätti, että köyhäinkassasta lainataan velkakirjalla miehelle 200 markkaa vaimonsa Helsingin sairashuoneeseen laittamista varten ehdolla, että tuo vaimonsa kätilön tarkastettaviksi. ”Jos hän luulee voivansa parantaa, niin annetaan apua tarpeen mukaan.

Lautakunta huomioi päätöksissään myöskin yleisen turvallisuuden. Heinäkuun 5 päivänä 1896 päätettiin hakea mielisairaalle sijaa ainaiseksi Niuvanniemen houruinhuonelaitokseen kunnan maksulla. Eräissä tapauksissa pidettiin tautia niin vaarallisena, että pyydettiin nimismiestä toimittamaan potilas vankikyydillä Oulun läänin sairashuoneeseen.

Spitaaliset pyrittiin eristämään. Vuonna 1912 sattui tapaus, jossa spitaalinen ei suostunut lähtemään ”tiheään kylän keskeltä suuriliikkeiseltä paikalta” syrjäisemmältä paikalta ostettuun asuntoon. Kun tätä pidettiin aivan sopimattomana ja naapuriasukkaille kauhuna, päätettiin anoa kuvernööriltä, että potilas sijoitettaisiin johonkin spitaalisairaalaan. Paikka saatiin Oriveden leprasairaalaan. Potilas joutui jo saman vuoden aikana konkurssitilaan. Kun potilas poistui luvatta sairaalasta ja sopivaa asuntoa ei ollut osoitettavissa, pyydettiin nimismiestä toimittamaan potilas vankikyydillä takaisin sairaalaan.

Mielisairaita jouduttiin jatkuvasti lähettämään hoitolaitoksiin. Tästä huolimatta kuntakokous suhtautui kielteisesti vuonna 1913 tehtyyn ehdotukseen, että kunta osallistuisi Oulun seudulle perustettavaan piirimielisairaalaan. Kymmenessä vuodessa asia kypsyi niin pitkälle, että kunnanvaltuusto päätti tiedustella, onko enää mahdollista ottaa osaa neljällä tai viidellä sairaansijalla kyseiseen sairaalaan. Vuonna 1924 oli asia lopullisesti selvä. Kesäkuun 25 päivänä kunnanvaltuusto päätti ottaa 25.000 markan lainan viiden sairaansijan lunastamiseen Oulun seudun piirimielisairaalaan. Lopputulos oli se, että sairaansijoja otettiin neljä.

1910 –vuosikymmenen lopulla vallinnut erittäin heikko ravintotilanne sekä Vianan ja Kuusamon välinen kanssakäyminen toivat mukanaan monenlaisia tauteja. Tilannetta vaikeutti se, että lääkkeitä oli huutava puute ja hoitohenkilökuntaa oli vähän. Kansan suussa on kulkenut kertomuksia tapauksista, joissa koko talonväki sairastui niin tarkoin, ettei ollut ruumiiden pois kuljettajaa. Kunta lähetti Etelä-Kuusamolalle miehen, jonka tuli tarkastaa talot ja siirtää ruumiit ulkorakennuksiin.

Tilanne oli vaikea vielä 1920-luvun alkuvuosina. Sitä huononsi vielä se, että Vienan Karjalasta vuonna 1922 tulleiden pakolaisten mukana tuli erilaisia kulkutauteja. Niiden leviämistä edesauttoi monissa tapauksissa puutteellisten asuntojen ylikansoittuminen. Omakohtaisesti muistan syyhyn leviämisen.

1930-luvun alussa oli vaikea pula-aika ja työttömyys. Se jätti jälkeensä yleiseen terveystilanteeseen ja lisäsi sairaanhoitotyötä. Vuosikymmenen loppupuoliskolla vallitsi korkeasuhdanne ja yleinen elintaso nousi voimakkaasti. Tämän vaikutukset alkoivat näkyä myöskin yleisessä terveydentilassa. Aliravitsemuksesta johtuneet sairaudet kävivät harvinaisemmiksi.

Kuusamossa esiintyneet silmäsairaudet, joista trakooma oli pahin, saatiin hallintaan 1930-luvulla täällä toimineen kiertävän silmäklinikan avulla, Kuusamolaisten silmät tulivat vuosikymmenien aikana tutuiksi silmälääkäreille Kiianmies ja Terho.

Sota-aika ja evakkomatkat aiheuttivat yleisessä terveydentilassa taantumaa. Helmikuun 28 päivänä 1945 päivätyssä vuoden 1944 vuosikertomuksessaan tohtori Ervasti totesi, että terveydentilanne on ollut hyvin tyydyttävä. ”Tuberkuloosi on parin vuosikymmenen aikana levinnyt ja sodan jälkisato tulee tässä suhteessa olemaan raskas”.

Lääkärin hankkiminen Kuusamoon

Maaliskuun 21 päivänä 1871 kuntakokous totesi, ettei piirilääkärinä ole mitään hyötyä, kun hän asuu Pudasjärven kirkolla 20 peninkulman päässä etäisimmistä kuntamme asukkaista. Tähän nojautuen kokous päätti anoa, että piirilääkäri saataisiin asumaan Kuusamoon.

Kuntakokous uudisti anomuksensa tammikuun 14 päivänä 1877 siten, että Kuusamoon, johon saattaisi yhdistää esimerkiksi Kuolajärven (Sallan) kunnan, määrättäisiin erityinen piirilääkäri ja että asuinpaikaksi määrättäisiin Kuusamo.

Ensimmäisen anomuksen teosta kului yli 26 vuotta ja tilanne pysyi ennallaan. Vuoden 1897 viimeisenä päivänä palattiin jälleen asiaan, mutta nyt uudessa muodossa.

Silloin ei päätetty anoa piirilääkäreitä eikä piirilääkärin asuinpaikan muutosta, vaan asetettavaksi kuntaan ylimääräinen valtion palkkaama lääkäri.

Anomuksien perusteluissa kerrottiin mm. „että ” sillä surkeaa on täällä kuin eninosa ihmisiä tulee vaivaiseksi aivan lääkärin puutteesta” ja että ” etäällä olevan lääkärin olon vuoksi joutuu tämä kunta kärsimään alinomaista lääkärin puutetta usein sattuvain tautein kanssa potevain ihmisten ja josta on seurauksena ei ainoastaan kärsimykset vain myöskin enneaikainen kuolema”.

”Taistelu” lääkärin saamisesta kuntaan kesti 30 vuotta.

Kuusamoon saatiin ensimmäinen lääkäri vuonna 1902. Hän oli Henrik (Heikki) Huovinen, joka oli syntynyt Oulussa 01.07.1869.

Yleisen hygienian kohottaminen

Kunnallislautakunta teki marraskuun 26 päivänä 1886 kuntakokoukselle ehdotuksen, että jokainen perhekunta velvoitettaisiin rakentamaan ” salahuoneen eli makin” (käymälän) sopivaan paikkaan. Eesityksen mukaan se oli rakennettava hirsistä tai laudoista ja katettava. Reikiä määrättiin tehtäväksi kaksi. Aikaa annettiin – 5 markan sakon uhalla – yksi vuosi. Seuraavana vuotena sakko nousi jo 10 markkaan. Käytön osalta määrättiin, että mikäli tekee tarpeensa muualle, on sakko 2 markkaa ja seuraavina vuosina kaksinkertainen. Edelleen määrättiin, että ”salahuoneet on pidettävä puhtaana ja alukset tyhjennettävä. Eesityksen perusteluina mainittiin, että ” nykyisellä kannalla ollen menetetään melkoinen lantavarasto hukkaan ja se epäilemättä, niin kuin jokainen lääkäri siitä lausunut on, synnyttää ja levittää tautia, kuin tarpeensa tehdään mihin paikkaan hyvänsä, josta varsinkin kesäisinä aikoina syntyy siivottomuutta ja hajua”. Vanhemmat velvoitettiin sakon uhalla totuttamaan lapsensa käyttämään ” makia”. Kuntakokous hyväksyi ehdotuksen joulukuun viimeisenä päivänä 1886 ja päätti hakea sille kuvernöörin vahvistuksen. Käyttöveden ottaminen järvistä – varsinkin kevättalvella – oli hyvin yleinen käytäntö. Tällä oli kuitenkin omat varjopuolensa, joihin terveydenhoitolautakunta joutui puuttumaan. Kuusamojärven rannassa olevissa ruokavesiavannoissa ei saa huuhtoa vaatteita, eikä ottaa likaisilla astioilla vettä eikä juottaa hevosia, päätti terveydenhoitolautakunta tammikuun 10 päivänä 1941. Päätöksen

taustatekijänä olivat lavantautitapaukset, jotka edellisen vuoden lopulla oli todettu.

Roskien käsittelyn osalta antoi lautakunta vuonna 1943 ohjeet, joiden mukaan Paanajärven tien varrella oleva kaatopaikka tulee merkitä ja siellä olevat roskat polttaa. Kirkonkylän lokaviemärisuunnitelman terveydenhoitolautakunta hyväksyi lokakuun 18 päivänä 1949 toivomuksella, että johdon pää vedettäisiin syvimpään kohtaan n. 20 metrin päähän suunnitelman mukaisesta paikasta itään (ns. Pappilanhauta Kidroninpuiston rajalla).

Maaliskuun 2 päivänä 1952 tekemällään päätöksellä lautakunta antoi puoltavan lausunnon yleisen vesijohtolaitoksen rakentamisesta Kirkonkylään. Terveydenhoitolautakunta oli myöskin myötävaikuttamassa siihen, että Kuusamossa saatettiin voimaan lihantarkastus ja sitä varten perustettiin lihantarkastamo vuonna 1964.

Kätilötoimi

Kätilön toimen perustamisesta kuntaan tehtiin useampia aloitteita. Joulukuun 2 päivänä 1883 tekemällään päätöksellä kuntakokous kuitenkin vielä totesi, että ” Kätilöimen kuntaan ottamisesta raukesi täällä kerralla sikseen koska arveltiin asian nostetuksi liika aikaiseen”. Päätöksen ”junttamiehenä ” näyttää olleen vt. katekeetta. Mielialat kypsivät vähitellen asialle myönteiseksi. Vuonna 1883 kuntakokous teki päätöksen kätilön palkkaamisesta. Tuloksia ei syntynyt välittömästi. Syyskuun 20 päivänä 1891 kuntakokous saattoi vain todeta, ettei toimeen ollut hakijoita.

Syksyllä 1893 tilanne kirkastui, sillä toimen otti vastaan kätilö Hanna Aaltonen. Tämä vahvistaa kunnanvaltuuston syyskuun 5 päivänä 1923 pidetyn kokouksen pöytäkirja, johon merkityn päätöksen mukaan ”kätilö Hanna Aaltoselle päätettiin maksaa 30 vuotisen palveluksensa vuoksi kaksituhatta (2000) markkaa vuodessa palveluskautensa loppuun saakka lukien sen vuoden lokakuun alusta”. Kätilö Aaltonen oli toimessaan ainakin 41 vuotta, sillä lääkintöhallitus myönsi hänelle oikeuden pysyä vielä vuoden virassaan, vaikka hän täytti kesäkuun 10 päivänä 1933 kuusikymmentäkolme vuotta. Vielä eläkkeelle siirryttyäänkin kätilö Aaltonen hoiti synnytyksiä ja sairaita. Tämä tapahtui lääkärin pyynnöstä tai suosituksesta.

Kättilö Aaltosen työkenttänä oli vanhan Kuusamon alue, johon rauhanteossa luovutetun alueen lisäksi sisältyi pääosa Posion kunnan alueesta eli pinta-alaa yli 10.000 km². Pisimmät työmatkat - yhteensuuntaan mitattuna – olivat lähes 100 km. Kättilö Aaltosen asuinpaikka – Kitkantien ja Lopotintien (= nykyisen Oravantien) risteys – syöpyi kuusamolaisten mieliin Aaltosen tienhaaran nimellä.

Useilla kylillä olivat omat ”paarmuskansa”, jotka hoitivat synnytykset. Alkuaikoina kättilöavun pyytämistä arkailtiin. Usein se tapahtui vasta sitten, kun muut konstit oli käytetty ja synnyttäjä oli hengen hädässä. Silloin olikin tosi kiire. Matkan varrella olleissa taloissa oli väsynyt hevonen vaihdettava levähtäneeseen.

Kummitätini Hilda Rautanen (94 v) kertoi tapauksen, jossa myöhäisen avunpyynnön ja pitkän matkan takia - hevosten vaihdoista huolimatta – apu saapui viime hetkellä. Kättilö Aaltonen joutui vaikean ja raskaan ratkaisun eteen. Lapsi oli uhrattava äidin pelastamiseksi. Operaatioon ei ollut käytettävissä muuta instrumenttia kuin suutarinveitsi. Äiti pelastui.

Kuten edellä kävi jo selville, kättilöä ei pyydetty kaikkiin synnytyksiin. Sitä vastoin kättilö pyydettiin usein hoitamaan sairaita. Alkuaikoina sairauden hoitaminen ja rokotukset muodostivatkin huomattavan osan kättilön työpanoksesta. Kättilö Aaltonen oli – lääkärin toimen ollessa eri jaksoina avoimena noin 5 vuotta – ainoa koulutettu lääkintähenkilö kunnassa.

Valtionapu kättilön palkkaukseen myönnettiin vain määrääjäksi. Sen saamiselle oli asetettu ehdot. Syyskuun 13 päivänä 1904 Kuusamossa toiminut ylimääräinen lääkäri todisti valtionapua varten, että Kuusamon kunnan palveluksessa on vuoden 1903 ajan toiminut koneellisen lapsenpäästötutkimuksen suorittanut kättilö. Tämän lisäksi oli ehtona, että kättilö otetaan ainakin 5 vuodeksi ja että kunta maksaa kättilölle 250 markan valtionavun lisäksi ainakin 300 markkaa vuodessa. Kättilön palkka ja valtionavun hakeminen tarkoitukseen olivat vakioasioita vuosikymmeniä.

Aloite toisen kättilön palkkaamiseen tuli posionkyläläisiltä. Tämän johdosta kuntakokous päätti kesäkuun 23 päivänä 1913, että jos toisen kättilön palkkaukseen saadaan valtionapua 300 markkaa vuodessa, kuntaan otetaan toinen kättilö, joka sijoitetaan Posionkylään. Samalla kunta sitoutui puolestaan maksamaan 300 markkaa vuodessa, joten koko palkaksi tuli 600 markkaa.

Posiolle saatiin kättilö nopeasti. Tämä käy selville kuntakokouksen helmikuun 11 päivänä 1915 tekemästä päätöksestä, jolla kättilö M. Häkkiselle myönnettiin virkalomaa koneellisen lapsenpäästö-tutkinnon suorittamista varten, ehdolla että kättilön ammatti tulee sijaisen avulla suoritetuksi Posionkylässä.

Kättilöiden työmäärä ei jakaantunut tasaisesti. Tämän kunnanvaltuusto otti huomioon 1919 tekemissään päätöksissä, joilla Posionkylän kättilön Anna Ollilan palkka määrättiin 125 markaksi ja Hanna Aaltosen 200 markaksi kuukaudelta.

Vuonna 1920 kunta kiirehti aikaansa edelle. Elokuulla päätettiin anoa valtionapua neljännen kättilön palkkaamista varten. Perusteluna oli, että Poussun- ja Lämsänkylän perukoilta on luonnottoman pitkä matka kättilön luokse. Ohjesääntö neljää piiriä varten hyväksyttiin saman vuoden joulukuulla. Kolmannen kättilön palkkaamista varten myönnettiin valtionapu vasta elokuun 28 päivänä 1928.

Tähän pohjautuneen kättilön toimen kunnanvaltuusto päätti syyskuun 11 päivänä perustaa Poussunkylään ja päätti samalla kunnan jakamisesta kolmeen kättilöpiiriin. Näin raukesi kahdeksan vuotta aikaisemmin tehty päätös neljän piiriin jakamisesta.

Kyllikki Koivunen-Heponiemi, toinen Kuusamon pitkäaikaisista kättilöistä, aloitti toimintansa heinäkuun alussa 1922. Olosuhteet hänen toimintansa alkuaikoina olivat ankeat ja toimintamahdollisuudet – niin kuin Aaltosen kohdalla tuli jo esille – puutteelliset. Toisten vakanssien ollessa avoimena, joutui kättilö Koivunen-Heponiemi hoitamaan myöskin niiden tehtävät. Marraskuun 6 päivänä 1940 terveydenhoitolautakunta totesi, että kunnassa on vain kaksi kättilöä ja vuotunkilaisten pyynnön johdosta päätti, että Kyllikki Heponiemi siirretään (omaan piiriinsä) Vuotunkiin niin pian kun saadaan tarpeellinen määrä kättilöitä. Eläkkeelle Kyllikki Koivunen-Heponiemi-Tamminen siirtyi 38 vuoden palvelun jälkeen heinäkuun 24 päivänä 1960.

Välirauhanaikana palautui usko tulevaisuuteen. Kunta jaettiin neljään kättilöpiiriin. Tätä vastaavalle ohjesäännölle saatiin lääkintöhallituksen vahvistus elokuun 26 päivänä 1941.

Jatkosodan aikana elettiin poikkeuksellisissa olosuhteissa. Luovutetun alueen väestö oli evakossa ja kaikki asekuntoiset miehet armeijassa. Kättilötilanne näyttää olleen hyvä, sillä vuoden 1944 alkupuoliskolla olivat kaikki neljä virkaa

täytettyinä. Viroissa olivat Kyllikki Heponiemi, Anna Alfvegren, Anna Silander ja Gerd Haga.

Vuoden 1944 syksyllä joutui koko väestö jälleen evakkoon.

Työvelvollisuudesta annetun lain perusteella antoi lääkintöhallitus kättilöille määräyksen, että heidän on hoidettava tehtävänsä siirtoväen keskuudessa evakkokunnissa.

Jatkosodan evakosta palasivat virkoihinsa muut paitsi Gerd Haga.

Väestösiirron aiheuttamista sairaan- ja terveydenhoitomenoista vastaisi voimassa olleiden säännösten mukaan valtio. Tällä perusteella lääkintöhallitus määräsi lokakuun 25 päivänä 1945 neljänneksi kättilöksi Mirjam Raution. Hänen toimikautensa jatkui vain vuoden loppuun, jolloin edellä mainittujen säännösten voimassaoloaika päättyi. Kättilötilanne heikkeni nopeasti ja päättyi siten siihen, että vuoden 1945 lopussa kunnan palveluksessa oli enää yksi kättilö.

Kättilötoimelle antoi selkeämmän sisällön vuonna 1944 annettu laki kunnankättilöistä ja sen pohjalta 4 piiriä varten laadittu ohjesääntö, joka sai lääkintöhallituksen vahvistuksen elokuun 11 päivänä 1947.

Evakosta palanneen väestön asunto- ja muut olosuhteet olivat erittäin puutteelliset. Tämä kuvastui myöskin kättilön virkoihin. Avoimeksi tulleita virkoja ei saatu täytetyiksi. Terveydenhoitolautakunta joutui kesäkuun 18 päivänä 1947 toteamaan, että kolmeen piiriin oli vain yksi hakija.

Kättilöiden hankinnassa jouduttiin sivuuttamaan joskus voimassa olleet muodollisuudet. Kun saatiin jotakin kautta tietoon kättilö, joka suostuisi ottamaan viran vastaan, kutsuttiin hänet heti palvelukseen. Viran auki julistaminen, valinta ja vahvistuksen hakeminen, jotka olivat valtionavun saamisen ehdottomat edellytykset, hoidettiin jälkikäteen.

Jälleenrakennuskauden päättymisen aikoihin saatiin kutsumenetelmällä kuntaan kättilö, jonka avut olivat monipuoliset. Hän oli kulkenut eri puolilla tätä maapalloa ja asunutkin kaukana täältä kylmästä pohjolasta. Sieltä lienevät jääneet hänelle monessa suhteessa poikkeavat tavat ja pukeutuminen. Pukeet olivat enemmän miehiset. Talvilakin toinen korvus oli alas ja toinen ylöspäin. Hampaissa oli holkkitupakka. ” Virvoitusjuomat” olivat muuhun tyyliin sopivat.

Kirkolla käydessään joutui tämä kättilö kerran vaikeuksiin. Poliisien mielestä hän oli siinä kunnossa, että oli korjattava putkaan ”levähtämään”. Asia kantautui lääkintäneuvos Ervastian tietoon. Ervasti totesi, että terveydenhoitohenkilökunnasta on niin kova pula, ettei kättilö, joka kättilön toimen lisäksi hoiti laajan alueen sairaat ja vieläpä eläimetkin, jouda olemaan putkassa. Puhelinsoitto nimismiehelle selvitti asian ja kättilö pääsi seuraavalla linja-autolla asemapaikalleen.

Tartuntatautien ennaltaehkäisy ja hoito

Rokotukset

Ensimmäinen varsinaisen terveydenhoitotyön tekijä oli rokottaja, joka suoritti isorokkorokotukset. Rokotusten toteuttamisessa näyttää olleen jatkuvasti vaikeuksia.

Kunnallislautakunta päätti joulukuun 2 päivänä 1889, että kunta jaetaan kahteen rokotuspiiriin, jotka ovat samat kuin kiertokoulupiirit. Rokotukset päätettiin suorittaa piireissä vuorovuosin, koska rokottaja ei ehdi rokottaa koko pitäjää samana vuotena.

Maaliskuun 3 päivänä 1892 kunnallislautakunta valitsi lukkarin Määtän suorittamaan ylimääräisiä rokotuksia, ” ellei varsinainen rokottaja rupea”.

Lautakunta joutui huhtikuun 4 päivänä 1892 toteamaan, että rokottaja <M. Rännäri on kieltäytynyt ylimääräisistä rokotuksista ja tehnyt työnsä huolimattomasti. Tähän perustuen lautakunta teki esityksen, että rokottaja erotettaisiin toimestaan.

Ylimääräiset rokotukset siirtyivät kättilön tehtäväksi, kun toimi saatiin täytetyksi. Tehtävästä maksettiin erillinen palkkio, jota tarkastettiin tarpeen mukaan.

Varsinaisetkin rokotukset siirtyivät kättilön tehtäväksi. Ne tapahtuivat kinkerien yhteydessä. Kun kättilöllä ei ollut riittävästi aikaa, ei tarkastustilaisuuksia voitu järjestää järjestelmällisesti. Kirkkoherra tiesi tämän ja jätti tämän takia lukuisasti rokotuksia merkitsemättä kirkonkirjoihin.

Tammikuun 27 päivänä 1918 kuntakokous päätti, että rokotukseen anotaan valtiolta lisäapua ja että rokottajan toimi erotetaan kätilötoimesta. Rokotuksia suorittivat tämän jälkeen tehtävään erikseen palkatut henkilöt.

Välirauhanaikana – evakosta palattuun – lapsilla esiintyi niin paljon sairauksia, että terveydenhoitolautakunta päätti elokuun 14 päivänä 1940 anoa, että rokotukset saataisiin jättää suorittamatta.

Säännösten mukaan lasten rokotusten suorittaminen siirtyi lääkärin tehtäväksi. Lääkärillä ei kuitenkaan ollut siihen aikaa. Tämän takia tehtävät annettiin terveyssisarien ja kätilöiden hoidettaviksi. Poikkeusoloissa ei ehditty lupiakaan hakemaan aina oikeassa järjestyksessä.

Joulukuun 6 päivänä 1941 terveydenhoitolautakunta totesi, että poikkeusolojen takia rokotukset ovat suorittaneet kätilöt ja terveyssisaret sekä päätti jälkikäteen anoa tarvittavat luvat.

Normaaliaikoina terveydenhoitolautakunta hyväksyi vuosittain rokotussuunnitelmat ja antoi luvat rokottajille.

Varotoimet

Kunnallislautakunnan heinäkuun 10 päivänä 1892 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa todetaan, että Venäjällä liikkuu aasialaista koleraa. Kuvernöörin kirjeen johdosta päätettiin seurata tarkoin, että kyläteillä, piholla ja taloissa noudatetaan puhtautta, ruokatavarain kauppa tarkasti valvotaan ja epäterveellisten sekä pilaantuneiden tavarain myynti kielletään sekä että hyvää ja puhdasta juomavettä käytetään. ”Hyyskien” (käymälöiden) osalta määrättiin, että ne on pidettävä puhtaina ja alustat peitettävä turvepehkillä, kalkilla tai muulla sopivalla aineella. Kunnan puolesta ei katsottu voitavan asettaa vahteja ja tarkastajia rajan ylittäville teille. Ne esitettiin asetettavaksi valtion toimesta ja kustannuksella. Päätöksen sisältönä olivat ne toimenpiteet, joihin kuvernöörin kirjeellä kehoitettiin ryhdyttäväksi. Mitenkä ne tulivat laajassa kunnassa suoritetuksi ja valvotuksi, on jäänyt kirjaamatta.

Koleran hoitoon varauduttiin. Elokuun 15 päivänä 1909 kunnallislautakunta lääninhallituksen kehoituksesta päätti, että syrjäisestä paikasta, Säynjälvaaran talosta, vuokrataan kaksi huonetta kolerahuoneeksi. Vuokraaja ilmoitti, ettei hän vaadi mitään, jos huonetta ei tarvita siihen tarkoitukseen. Eikä niitä tarvittu.

Väestön siirrot ja muutenkin poikkeukselliset olot olivat syynä siihen, että väestön keskuudessa esiintyi lavantautia. Joulukuun 9 päivänä 1940 pitämässään kokouksessa terveydenhoitolautakunta totesi, että lavantautitapausten määrä on viime viikkoina lisääntynyt. Taudin leviämisen ehkäisemiseksi lautakunta antoi väestölle ohjeet ja määräykset. Varotoimena on pidettävä myöskin kehoitusta, jonka lautakunta antoi elokuun 12 päivänä 1942 syöpäläisten hävittämiseksi.

Kulkutautisairaala

Maaliskuun 24 päivänä 1916 kuntakokous hyväksyi kunnallislautakunnan toimenpiteen, jolla se oli vuokrannut kauppias Paavo Ahavalta huoneet kulkutautisairaalaan varten sanotun kuukauden 9 päivästä lähtien.

”Tormuliinilampun” (formaliinilampun) hankintaa sinne ei hyväksytty, kun sellainen oli hankittu jo sairaalaan.

Oman huoneiston hankinta oli vireillä. Kesäkuun 20 päivänä 1921 kunnanvaltuusto teki päätöksen, että valtioneuvostolta anotaan 14.500 markan avustus kulkutautisairaalan kunnostamista varten ja 3.000 markan avustus ylläpitomenoihin. Vaihtoehtona esitettiin, että valtio ottaisi kulkutautisairaalan kokonaan ylläpidettäväkseen.

Kulkutautisairaala valmistui 1922. Lokakuun 16 päivänä kunnanvaltuusto päätti anoa 15.000 markan suuruista avustusta siitä lähtien, kun se on tarkoitukseen hyväksytty. Kokouksessa todettiin, että lääkintöhallitukselta on saatu 5.000 markan arvosta kalustoa. Lisää päätettiin pyytää.

Kulkutautisairaalan ylläpitoon saatiin 12.000 markan suuruinen vuotuinen avustus, jonka valtioneuvosto myönti lokakuun 24 päivänä 1923.

Taloudenhoito ja hallinto yhdistettiin kunnansairaalan johtokunnan tehtäviin.

Jatkosodan evakosta palattuaan helmikuun 13 päivänä 1945 toimi kulkutautisairaala aluksi Penttilänvaaralla. Sen pystytti ja hoitajana toimi terveyssisar Päärly Koivunen. Penttilänvaaralta sairaala muutti heinäkuun 18 päivänä Raatesalmelle mielisairasosaston tiloihin. Kulkutautipotilaita hoidettiin välillä aluesairaalassa. Sieltä potilaat siirrettiin terveydenhoitolautakunnan 13 päivänä toukokuuta 1951 tekemällä päätöksellä vuokratiloihin varustettuun tilapäiseen kulkutautisairaalaan. Hoitajaksi määrättiin kiertävä sairaanhoitaja Tyyni Autio, joka hoiti tehtävää siihen saakka, kun sairaala lakkautettiin.

Muu tartuntatautien hoito

Sukupuolitautien hoito tapahtui avohoitona. Vuoden 1944 aikana niiden aiheuttamat kustannukset olivat 26.663,20 markkaa.

Lääkäritoimi

Kuusamoon saatiin lääkäri vuonna 1902. Sanotun vuoden heinäkuun 20 päivänä pidetyn kunnallislautakunnan pöytäkirjassa todetaan, että tänne on tuotu potilas lääkäriin. Tämä on käytettävissäni olleessa aineistossa ensimmäinen merkintä siitä, että paikkakunnalla on toiminut lääkäri. Elokuun 5 päivänä 1903 lautakunta totesi, ettei tapaturmassa loukkaantuneella ollut varoja tulla tänne lääkäriin. Tämän johdosta kunnallislautakunta päätti pyytää, että lääkäri kävisi sairaan luona Paana-järvellä köyhäinhoidon kustannuksella. Vastaavanlaisia toteamuksia ja pyyntöjä toistuu myöhemmissäkin pöytäkirjoissa. Usein on perusteluna todettu, että potilaan henki on vaarassa.

Ensimmäinen Kuusamossa toiminut lääkäri oli Henrik (Heikki) Huovinen. Hän oli täällä ns. ylimääräisen lääkärin toimessa. Tämä käy selville kättilötoimen kohdalla mainitusta todistuksesta.

Lääkäri Huovisen toimeensa tuloaika ei ole tarkalleen todettavissa. Kuntakokouksen helmikuun 3 päivänä 1903 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa on päätös, jolla tohtori H. Huovinen on valittu sairashuoneen tekemistä valmistelemaan asetettuun toimi-kuntaan. Kun edellä oleva päätös on syntynyt vuoden alussa ja sen valmisteluun on tarvittu aikaa ja neuvotteluja, näyttää varmalta että Huovinen on tullut toimeensa vuoden 1902 aikana. Tätä käsitystä tukee myöskin aikaisemmin mainittu kunnallis- lautakunnan heinäkuun 20 päivänä 1902 tehty päätös, jossa todetaan tänne tuodun potilas lääkäriin. Toimen hoidon jatkumisesta täällä kertoo puolestaan Huovisen syyskuun 13 päivänä 1904 antama todistus, jossa on maininta kättilötoimen kohdalla.

Oulun tuomiokirkkoseurakunnan muuttaneiden luettelon mukaan Huovinen on muuttanut tammikuun 29 päivänä 1906 naimattomana Kuusamoon. Kuusamon kirkonkirjoihin muutto tänne on merkitty päivämäärälle 05. 02.1906 ja edelleen muutto Pälkäneelle elokuun 7 päivälle 1907. Muuttokirja-asian hoitaminen on jostakin syystä viivästynyt.

Hilda Rautanen kertoi, että Huovinen asui ja otti vastaan potilaita vanhassa pappilassa. Potilaita kuunneltiin ja kopisteltiin ja heille tehtiin pieniä operaatiota. Kierto jatkui reseptin kanssa apteekkiin ja sitten kotiin paranemaan.

Huovisen taloudenhoitajana ja vastaanottoapulaisena toimi neiti Olga Kallunki. Kun Huovinen muutti täältä vuonna 1907 muualle, tilasi hän erinomaisen apulaisensa sinne. Heistä tuli siellä aviopari ja kolmen perillisen vanhemmat.

Huovisen lähdettyä oli Kuusamo ilman lääkäriä. Kunnallislautakunta totesi tämän kokouksessaan helmikuun 1 päivänä 1908 ja pyysi nimismiestä toimittamaan täällä paleltuneen vieraspaikkakuntalaisen kunnan kustannuksella kotikuntaansa.

Lääkäripulaan vaikutti osaltaan se, etteivät lääkärit olleet palkkaukseensa tyytyväisiä. Asia oli esillä joulukuun viimeisenä päivänä 1907 pidetyssä kuntakokouksessa. Kokous suhtautui kielteisesti kunnanpalkan maksamiseen lääkärielle valtiolta tulevan palkan lisäksi. Perustelujakin oli, ” sillä lääkintöhallitus on hankkeilla järjestää lääkärin olot pohjanmaalla ja että siinä yhteydessä voisi ehkä tulla kunnanlääkärin palkka riittävästi korotetuksi”. Runsaan parin kuukauden kuluttua kuntakokous joutui antautumaan ja päätti, että lääkärin palkkaa avustetaan 500 markalla, ” siksi kun valtiolta saahaan”. Tämäkään ei näytä johtaneen toivottuun tulokseen, sillä asia oli jälleen esillä kesäkuun 23 päivänä. Kuntakokouksen päätös oli kielteinen.

Lääkäripula ei muodostunut kuitenkaan kovin pitkäaikaiseksi. Hilda Rautanen kertoi, että kun hänen ensimmäinen tyttärensä syntyi heinäkuun 3 päivänä 1908, oli täällä lääkäriä Vikberg. Kirkonkirjoihin Karl Edvin Vikberg on merkitty tänne muuttaneeksi vasta marraskuun 2 päivänä 1908 ja edelleen täältä Ouluun heinäkuun 31 päivänä 1909. Tosiasiallisesti Vikberg muutti jo kuukausia aikaisemmin, sillä seuraava lääkäri on merkitty täällä kirkonkirjoihin huhtikuun 27 päivänä.

Juho Emanuel Varpula, joka oli syntynyt 21.05.1876 Kauhavalla, viihtyi Kuusamossa jo pitempään, eli kirkonkirjojen mukaan lähes seitsemän vuotta. Hän muutti Inariin tammikuun 10 päivänä 1916.

Kesäkuun 23 päivänä 1911 kuntakokous päätti, että Varpulalle maksetaan köyhien sairaiden hoidosta täällä oloajalta 500 markkaa ja tarkoitusta varten otetaan 350 markan laina.

Kunnanvaltuusto joutui syyskuun 15 päivänä 1919 toteamaan, että lääkäriä ei ole ollut yhteen vuoteen, eikä sairashuonetta ole voitu käyttää säännöllisesti. Valtioneuvostolta päätettiin anoa, että ylimääräinen ja aluelääkärin toimi yhdistettäisiin ja Kuusamoon määrättäisiin lääkäri niin pian kuin mahdollista.

Yhtenä syynä siihen, ettei lääkäriä tahdottu tänne saada ja etteivät he täällä viihtyneet, oli asuntoasia. Kesäkuun 20 päivänä 1921 kunnanvaltuusto päätti anoa, että valtio rakennuttaisi tänne lääkärin asunnon tai myöntäisi sen rakentamiseen 200.000 markan avustuksen.

Lääkäripula poistui Kuusamosta pitemmäksi ajaksi, kun syyskuun 1 päivänä 1921 aluelääkärin virkaa ryhtyi hoitamaan Ali Ervasti. Vakinaiseksi hän sai nimityksen tähän virkaan joulukuun 21 päivänä 1922.

Lääkärin asuntoasia vauhdittui. Valtio myönsi tarkoitusta varten avustuksen. Kunnanvaltuusto teki huhtikuun 3 päivänä 1923 avustuksen vastaanottamisesta kuitenkin kielteisen päätöksen, sillä avustus ei ollut riittävä. Seuraavan vuoden tammikuun 19 päivänä suhtauduttiin asiaan jo myönteisemmin ja päätettiin, että lääkärin asunnon rakentamiseen valtion myöntämä avustus otetaan vastaan ehdolla, että valtio myöntää lisäksi 100.000 markan lainan 6 % korolla ja 30 vuoden maksujalla.

Sisäasiainministeriö teki helmikuun 18 päivänä 1924 päätöksen, jolla aluelääkärin asunnon rakentamista varten myönnettiin 150.000 markan avustus ehdolla, että talo rakennetaan kunnan omistamalle maa-alueelle ja palovakuutetaan vähintään 250.000 markasta. Kunnan maa-aluetta koskeva ehto poistettiin kuitenkin maaliskuun 26 päivänä. Perusteena oli varmaan se, että isojaon keskeneräisyyden takia maanomistusolot olivat sekavat.

”Pallottelu” loppui tähän ja lääkärin asunnon rakentaminen edistyi ripeästi. Marraskuun 1 päivänä 1924 oltiin jo niin pitkällä, että tehtiin päätös vuokrasta. Kunnanvaltuusto päätti, että vuokraa peritään kuluvana vuotena 1.000 markkaa ja seuraavina vuosina 6.000 markkaa vuodessa.

Ali Ervasti hoiti yksin lääkärin virkaa Kuusamossa noin 30 vuotta. Virkavuosia kertyi täällä yhteensä yli 31 vuotta. Hän oli virassa kuolemaansa eli joulukuun 4 päivään 1952 asti. Raskaan ja vaativan lääkärin viran pitkäaikaisesta menestyksellisestä hoitamisesta tunnustukseksi Ervastille myönnettiin lääkintäneuvoksen arvonimi 1940 ja 1950- lukujen vaihteen aikoihin.

Kuusamon lääkärin virka-alueeseen kuului nykyisen Kuusamon ja luovutetun alueen lisäksi pääosa Posion kunnan alueesta. Kuusamon lääkäri joutui ajoittain hoitamaan lääkärin tehtävät myöskin Taivalkoskella. Siellä vastaanotot olivat kaksi kertaa kuukaudessa. Hevosella suoritetut matkat vaativat suhteellisen paljon aikaa.

Varsinkin alkuaikoina varsinainen sairaanhoito vei lääkäriltä kaiken ajan. Mitään järjestettyjä vapaa-aikoja ei ollut. Milloin ei ollut kiinni välittömässä työssä, oli päällä jatkuva päivystys. Töitä ja vastuuta ei voinut siirtää.

Välillä oli lääkärinkin päästävä kuitenkin vähän tuulettumaan. Vähintään kerran mutta usein kaksikin kertaa päivässä käveli Ervasti vajaan puolen kilometrin matkan Ilo Tammen luo, joka rullatuolissa istuen oli varmasti tavattavissa. Huolet häipyivät hetkeksi ja hän palasi uudelleen latautuneena työnsä ääreen, kuten hän vanhan ystävänsä haudalla totesi.

Välitöntä leikkaushoitoa vaativia potilaita ei voitu niissä olosuhteissa siirtää muualle hoitoon. Lääkäriltä vaadittiin täällä kirurgisia taitoja ja rohkeutta. Ervasti omasi nämä avut. Suoritettujen leikkausten määrä oli kunnioittavan suuri, joista osa erittäin vaikeita.

Kansan suussa kulki kertomuksia tapauksista, joissa Ervasti oli pelastanut elämälle potilaita, jotka muualla tapahtuneen vatsan aukaisun jälkeen oli palautettu tänne ”toivottomina tapauksina”. Eräältä tällaiselta potilaalta hän oli leikannut valtavan suuren kasvaimen ja toiselta poistanut metrimääriä kuoleentunutta suolta. Molemmat ”kuolemantuomion” saaneet elivät vuosikymmeniä eteenpäin.

1920 ja 1930 luvuilla muodostui erikoisalaksi ”pääkallojen” operointi. Sattui lukuisia tapauksia, joissa belgialaisen haulikon rullalukon kiinnitystappi katkesi tai irtosi ja lukko lensi metsästäjän otsaan ja sen läpi edelleen kallon sisään. Ervasti kaivoi monen miehen päästä lukot esille ja lisäksi sinne menneet luunkappaleet sekä muut moskat ruudinjätteet mukaan luettuina. Aukko sai peitokseen vain nahkan riekaleet. Kuusamossa oli miehiä, joiden sydämenlyönnit voi lukea otsa-aukon päällä lepattaneen nahkan tahdistista. Nämä miehet olivat niin ”kovapäisiä”, että he kelpasivat sotien aikana rankimpiin etulinjatehtäviin. Ainakin kaksi heistä kaatui sodissa ja lepää sankarihaudassa.

1920-luvun alussa väestön ravitsemistilanne oli heikko ja lääkkeitä oli huutava puute. Asioita oli pallo hoitaa voimakkain ottein ja omaperäisesti. Ja

sehän tapahtui Ervastilta. Kansan suussa on kulkenut seuraava kertomus: Kuusamossa raivosi ankara espanjankuume. Ihmisiä kuoli joukoittain, useita samoista taloista. Teerirantalainen mies tuli hakemaan Ervastilta lääkkeitä. Ervasti totesi, ettei ole saatavissa sellaisia lääkkeitä, jotka tautiin vaikuttaisivat ja kehotti hänen luvallaan keittämään pontikkaa. Teerirantalaisten kerrotaan tällä luvalla keittäneen pontikkaa 30 vuotta eli siihen saakka, kun Ervasti kuoli.

Ervasti kantoi suurta huolta potilaiden tilasta. Hän kävi heidän ja erikoisesti leikkauspotilaiden luona monta kertaa vuorokaudessa. Kaikkina öinä ei jäänyt nukkumiselle aikaa. Potilaan tilan parannuttuakaan eivät käynnit harventuneet. Silloin ne jatkuivat vain toisissa merkeissä. Niissä käytiin läpi suvut ja kotiolot, metsästyksset ja kalastukset sekä monet muut seikat. Nämä tuokiot lähensivät lääkäri-potilassuhdetta ja kasvattivat potilaan luottamusta lääkärin toimintaa kohtaan.

Ervastin hyvä ihmistuntemus kasvoi jatkuvasti. Se kehittyi sellaiseksi, että hän tunsi henkilöt yleensä vanhempien näön ja muiden ominaisuuksien perusteella. Oletan sinä sen ja sen pojan poika, oli kysymys, jolla hän varmisti henkilön. Ja harvoin hän erehtyi. Ervasti on joskus leikillisesti sanonut, että hän olisi voinut kirjoittaa reseptin jo valmiiksi, kun näki ikkunasta kuka oli tulossa vastaanotolle. Sanonnan pohjana oli se, että hän tiesi pitkäaikaisesta kokemuksesta mitä erikoisia sairauksia eri suvuissa on esiintynyt.

Aluelääkärin tehtäviin kuului myöskin oikeuslääketieteellisten ruumiinavausten suorittaminen. Ne tapahtuivat hautausmaalla sijainneessa rakennuksessa. Siellä ei ollut mitään mukavuuksia, ei vesijohtoa, viemäriä eikä sähköä. Huoneessa oli uunilämmitys ja valo saatiin öljylampusta. Puutteista huolimatta nämäkin tehtävät tulivat suoritetuksi.

Lääkärin tehtävät oli hoidettava myöskin sota-aikana. Ervastin työtaakkaa lisäsi se, että jatkosodan aikana hän joutui – lääkintämajurin arvoon ylennettynä – hoitamaan muun ohella täällä sijainneen Sotasairaala 40: n päällikkölääkärin tehtävät.

Raskaan työn vastapainona oli huumorilla oma sijansa. JSP:n , kenttäsaaraloiden ja sotasairaalan osastojen kautta kulkenut potilas tuli ilmoittautumaan aluesairaalaan Ervastille. ” En minä ehdi sinua laittamaan tänä päivänä, menhän kotiisi ja tule huomenna!” sanoi Ervasti. Potilas tuli ja käsi laitettiin vetoon (lentokoneeseen) viidentenä päivänä haavoittumisen jälkeen. Toimenpidehuoneen ovelle tuli majuri Backman. Potilas oli häneen selin, eikä aivan alastomana ollut muutenkaan halukas ”pokkuroimaan”. ”No

Lassi, teeppäs majurille asento!” oli Ervastian käsky. Alaston asento tuli ja nauru kelpasi kaikille. Ervasti oli karski kuin sotilas konsanaan mutta toiselta puolen myöskin inhimillinen.

Vuoden 1941 lopulla tarvittiin Kiestingin rinnalle kipeästi täydennysmiehiä. Pyyntö tuli myöskin sotasairaalaan. Sotasairaalan aulassa – Kirkonkylän koulun oppilaseteisessä – oli potilaita, jotka olivat tulleet eri osastoilta ja osa kotoaan poliklinikalle hoitoon tai tarkastettavaksi. Lääkintävoimistelija erotti ne potilaat, joiden hänen käsityksensä mukaan – oli jätävä jatkohoitoon. Heitä hän kehotti jättäytymään jonon hännille ja tulemaan sisään vasta kun Ervasti tulee paikalle. Jono eteni ja sen mukana myöskin lääkintävoimistelijan erottamat. Kaikki saivat kehotuksen mennä toimistoon hakemaan passitukset omiin yksikköihin. Ervasti tuli paikalle, kun jonon viimeiset miehet tulivat sisään. Hän kuuli ovella sisässä olleelle miehelle sanottavan, että kyllä se siellä voimistuu, kun hiihtää. Ervasti totesi, että hiihto tekee varmasti hyvää. Annetaan kaksi viikkoa toipumislomaa. Ervasti peruutti monen jo läpi menneen miehen passitukset ja hoitoa jatkettiin.

Jatkosodan ja sitä seuranneen Lapin Sodan aikana Ervasti hoiti täällä tehtävänsä viimeiseen tippaan saakka. Hän oli viimeisiä evakkoon lähtijöitä syyskuulla 1944.

Aluelääkärin ja aluesairaalan sijoituspaikaksi oli määrätty Oulainen. Siellä lääkäritoimen harjoittaminen jatkui toukokuun 1945 loppuun saakka.

Vastaanotolla kävi eri kuntiin sijoitettuja kuusamolaisia. Erään kerran käytävällä istui Merijärveltä tullut nuori mies. Ervasti tunsu miehen vanhempien näön perusteella. ”Mitä Pekan poika”? kysyi Ervasti. ” Toin rouvaani vastaanotolle”, oli vastaus. Heitä siinä h:ttiin! Akathan ne meillä Kuusamolaisilla on ”, oli Ervastian huomautus. Siihen aikaan käytettiin Kuusamossa - tavallisen kansan keskuudessa - vaimosta yleisesti nimitystä akka. Ervasti oli perin juurin kuusamolainen.

Väestön siirron johdosta oli lääkintähuollon vastuu siirtynyt valtiolle. Tähän perustuen lääkintöhallitus määräsi maaliskuun 8 päivänä 1945 lääk.lis. Alpo Nymanin toistaiseksi lääkäriksi Kuusamoon, jonne väkeä palasi jatkuvasti. Tämä määräys peruuntui, kun Ervasti palasi tänne ja ryhtyi hoitamaan virkaansa kesäkuun 29 päivänä.

Vuodelta 1944 laatimassaan kertomuksessa Ervasti totesi, että hän on hoitanut virkaansa yli 20 vuotta ja että taakka on yhdelle miehelle liian raskas. Sairauden takia hän on ollut virkavapaalla kaksi kuukautta. Samalla hän esitti, että sairaalaan, joka tullaan luonnollisesti rakentamaan entistä isompi, perustettaisiin sairaalalääkärin virka. Työtaakkaan, joka käy n. 15.000 asukkaan kunnassa yhdelle ylivoimaiseksi, Ervasti kiinnitti huomiota myöskin seuraavissa vuosikertomuksissaan.

Aluelääkärijärjestelmä lakkautettiin vuoden 1951 lopussa. Aluelääkärit siirtyivät kunnanlääkäreiksi. Näin aluelääkäri Ali Ervastistakin tuli kunnanlääkäri. Ennen edellä mainittuun järjestelmään siirtymistä kuntaan perustettiin tilapäinen lääkärin virka. Voimassa olleiden säännöllisten mukaan siihen ei saatu valtionapua. Tätä virkaa varten laaditulle johtosäännölle saatiin lääkintöhallituksen vahvistus heinäkuun 4 päivänä 1950.

Tilapäiseen lääkärin virkaan valittiin Irja Sisko Ervasti, joka ryhtyi hoitamaan sitä maaliskuun 1 päivänä 1951.

Säädösten tehtyä sen mahdottomaksi perustettiin kuntaan toinen kunnanlääkärin virka, johon saatiin myöskin valtionapu. Irja Ervasti siirrettiin tähän virkaan lokakuun 21 päivänä 1953 ja hän hoiti tätä virkaa lokakuun 1 päivään 1956 saakka. Lääkintäneuvos Ervastin äkillinen kuolema aiheutti valtavan aukon Kuusamon lääkintähuoltoon. ”Hätähuudot” lähtivät lääninlääkärille ja lääkintöhallitukselle. Lääkintöhallitus suostutteli Olavi Haatanen ja lääninlääkäri Arvo Palkon tulemaan lääkäriksi Kuusamoon. Viimeksi mainittu palasi kohta Ouluun ja Haatanen jäi hoitamaan ensimmäisen kunnanlääkärin virkaa, jossa virassa hän oli kesäkuun 1 päivään 1956 saakka.

Kuusamossa oli ensimmäinen kunnanlääkäri Olavi Haatanen ja toinen kunnanlääkäri Irja Ervasti. Heistä tulikin sitten aviopari.

Kolmannen kunnanlääkärin virkaa varten myönnettiin valtionapu 1961. Virkaa ei saatu kuitenkaan heti täytetyksi. Haatanen jälkeen kunnanlääkäreinä toimivat lääk.lis. Erkki Oravala lokakuun 10 päivästä 1956 heinäkuun 7 päivään 1964 ja Kauko Järvinen joulukuun 1 päivästä 1956 helmikuun 1 päivään 1963. Kunnanlääkärin virkoja perustettiin lisää siinä tahdissa, kun niille saatiin valtion viranomaisten hyväksyminen.

Elintason kohoaminen ja terveydenhuollon kehittäminen lisäsivät lääkäripalvelujen kysyntää. Sosiaaliturvan parantaminen, sairausvakuutus- ja

eläkejärjestelmät jne. kasvattivat paperisotaa. Lääketieteen nopea kehittyminen ja uudet apuvälineet asettivat lääkäriyölle uusia vaatimuksia. Kaikkien näiden yhteissummuna päädyttiin siihen, että lääkäreille oli järjestettävä aputyövoimaa, vastaanottoavustajat. Ongelmaksi muodostui tilojen puute. Tilanne ratkesi siten, että lääkäreille rakennettiin vastaanottokeskus, joka valmistui 1968. Siihen tulivat kolmen lääkärin vastaanotot kaikkine tarpeellisine aputiloineen sekä kuntainliittojen psykiatrinen huoltotoimisto ja tuberkuloosipiirin alatoimisto. Muutosten jälkeen siihen sijoitettiin vielä useamman lääkärin vastaanotot. Samanaikaisesti rakennettiin asuntotalo kolmatta kunnanlääkärinä varten, joten lääkärin asuntoja oli yhteensä neljä.

Sairaalalaitoksen perustaminen ja rakentaminen

”Synnytys- ja sairashuoneen laittaminen kuntaan päätettiin tällä kertaa jättää sikseen”, päätti kuntakokous lokakuun 2 päivänä 1899. Asia jäi hautumaan kolmeksi vuodeksi.

Helmikuun 3 päivänä 1903 pidetyssä kuntakokouksessa todettiin, ”että kaikki ne sairastajat joita köyhäin hoijon kustannuksella olisi hoidettava ei useinkaan tahdo saada hoitoa kun aivan ylenluonnollisilla maksuilla eikä kunnollista hoitoa vielä sittenkään”. Kun tämän pohjalta pidettiin tarpeellisena saada sairashuone kuntaan, asetettiin komitea valmistelemaan ehdotusta sairashuoneen tekemisestä ja laatimaan kustannusarvion. Komiteaan valittiin S.H. Ervasti ja talokas Kustaa Mäkelä. Kuukauden kuluttua komitean asettamisesta, kuntakokous hyväksyi komitean ehdotuksen ja valtuutti henkilöt hakemaan tarkoitukseen valtionavustusta. Mutta jo saman kuukauden 24 päivänä kuntakokous päätti anoa, että sairashuone rakennettaisiin ja ylläpidettäisiin valtion varoilla.

Lääkintöhallitus näyttää suhtautuneen kielteisesti edellä olevaan esitykseen, sillä toukokuun 24 päivänä kuntakokous totesi lääkintöhallituksen kirjeen johdosta, että kunta on jo päättänyt sairashuoneen rakentamisesta, jos saa valtionavun rakentamiseen ja ylläpitoon. Myöntömyksenä lausuttiin, että kunta vastaa ylläpitomenoista.

Piirustuksien laatiminen vei oman aikansa. Ne lähetettiin lääkintöhallitukseen. Joulukuun 8 päivänä 1905 lääkintöhallitus palautti piirustukset todeten, että vaikka ne ovat sellaisenaankin hyväksyttävät, lääkintöhallitus siihen nähden,

”että hoitajattaren huone tulisi olemaan etäällä ja eristettynä sairaiden huoneista, esittää sairaalan rakennettavaksi lääkintöhallituksen pyynnöstä Yleisten rakennusten Ylihallituksessa laadittujen piirustusten mukaisesti, joissa huoneiden järjestely on tarkoitusta vastaavampi ja vielä parempi jos kyökkiä lähinnä oleva huone , joka käytetään lääkärin huoneeksi ja sen viereinen huone hoitajatarta varten, tämä siitä syystä, että tässä tapauksessa lääkärin huone, joka samalla nähtävästi tulee olemaan leikkaushuoneena, ei ole sairashuoneiden välissä”, --- Sairaansijojen määrä oli tässä suunnitelmassa 10.

Varsinaisen sairaalan rakentamispäätös syntyi lokakuun 2 päivänä 1905. ” Kun nyt asia otettiin esille oli kuntakokous sitä mieltä että vaikka kyllä sanotun laitoksen rakennuksesta ja ylläpidosta voipi tulla tuntuvat kustannukset. Mutta katsoen siihen että kuinka moni ihminen hoidon puutteessa sellaisessa paikkakunnassa jossa ei ole sairashuonetta joutuu kärsimään ylen luonnollisia tuskia ja vieläpä saattaa hyvin usein joutua ennen aikaisen kuoleman uhriksi. Sen tähden päätettiin että kunta ryhtyy rakentamaan sanotun sairashuoneen myönnetyllä valtionavustuksella” jne. Samalla määrättiin, että talonomistajien on tuotava rakennuspuut rakennuspaikalle. Päätökseen sisältyi lisäksi sammalien hankinta, lainanottaminen sekä rakennustoimikunnan ja rahastonhoitajan valitseminen.

Urakkaa koskeva päätös tehtiin kuntakokouksessa maaliskuun 15 päivänä 1906. Urakan sai torniolainen rakennusmestari G.S.Haapoja 15.700 markan urakkasummalla. Matti Eksymän tarjous oli 15 ja Petteri Hännisen 10 markkaa halvempi. Vaa”n kallistivat torniolaisen hyväksi ammattitodistukset.

Sairaalan rakentaminen piti kunnan taloutta tiukilla. Jatkuvasti oli otettava uusia lainoja. Ulkokuonerakennuksen kohdalla yritettiin säästää. Marraskuun 11 päivänä 1906 kuntakokous teki seuraavan päätöksen: ”Kun Sairashuoneiden piirustusta pitää kunta liian hyvänä. Niin päätettiin valita erityinen toimikunta joka tekee suunnittelun ulkokuoneista tavallisen mallin joita päätettiin rakentaa tavallinen makasiini, liiteri ja maki sekä jälemin rakennettaisiin lisää mitä tarpeelliseksi nähdään”. Tehtävän sai entinen rakennustoimikunta. Kuntakokous päätti samalla rakennuspuiden, 314 kappaletta, hankinnasta, jonka sai tehtäväkseen Pekka Pukari. Ulkokuoneiden rakennusehdotus (suunnitelmat) hyväksyttiin joulukuun 24 päivänä ja rakennusurakka päätettiin antaa Matti Eksymälle 975 markan urakkasummalla, vaikka Ville Karjalaisen tarjous oli 1 markan halvempi. Urakoitsijalta vaadittiin takaus. Tähän lienee ollut syynä varsinaisen sairaalarakennuksen urakoinnissa esiintyneet vaikeudet.

Säästöyritykset ulkokuonerakennuksen kohdalla eivät johtaneet tarkoituksenmukaiseen lopputulokseen. Kesäkuun 23 päivänä 1908 pidetylle kuntakokoukselle esitettiin, että sairaalan ulkokuonerakennuksen ohjelma oli kovin tyypistetty. Johtokunnalle annettiin oikeus rakennuttaa pesuhuone, sauna, saunakamari ja porstua.

Varsinaisen sairaalarakennuksen urakkaan liittyviä asioita käsiteltiin vielä lokakuun 5 päivänä 1908 pidetyssä kuntakokouksessa. Urakoitsija G. S. Haapaoja oli pyytänyt, että kunta korvaisi hänelle sairaalan rakennustyöstä tulleen 180 markan vahingon. Kuntakokous ei suostunut pyyntöön.

Vaikka varsinainen sairaala oli valmistunut ja otettu käyttöön, eivät ongelmat loppuneet. Lattiat jouduttiin tiivistämään kesällä 1909. Elokuun 23 päivänä 1913 kuntakokous päätti, että sairaalassa suoritetaan syksyllä välttämättömät korjaustyöt, kuten riivaus ja seinien paperoiminen pinkopahvilla. Maalaukset ja katon tervaus päätettiin jättää toistaiseksi. Korjaustöitä varten päätettiin ottaa 300 markan laina.

Sairaala oli hirsiseinillä ja ulkokuonerakennuksessaakin oli puutteita. Maaliskuun 16 päivänä 1914 kuntakokous päätti, että sairaala laudoitetaan ja siihen käytetään valtiolta tulleet viinaverorahat 2.000 markkaa, jotka kuntakokous oli jo edellisen vuoden joulukuun 24 päivänä tarkoitukseen myöntänyt. Saunan rakentamiseen kuntakokous palasi kesäkuun 23 päivänä 1917 ja päätti, että sairaalan sauna on rakennettava sellaiseksi kuin aluelääkäri määrää.

Jo sairaalatoiminnan alkuaikoina todettiin sairaalan olevan liian pienen. Sairaansijojen lisäämiseen – köytettävissä olevissa tiloissa - ei saatu lääkintöhallituksen hyväksymistä. Syyskuun 3 päivänä 1927 kunnanvaltuusto päätti, että lääkintöhallitukselta anotaan toimenpiteitä kunnansairaalan laajentamiseksi 15 sairaansijalla ja kustannusarvoin suuruista avustusta. Samassa kokouksessa annettiin kunnallislautakunnan esimiehelle tehtäväksi vuokrasopimuksen aikaansaaminen kirkonkokouksen valtuuttamien kanssa lääkärin asunnon ja sairaalan tonttimaista. Isojaon keskeneräisyys ”kummitteli” jälleen tässä asiassa.

Kunnan väkiluku oli vuoden 1927 alussa yli 10.000 henkeä. Kunnan aloite sairaalan laajentamisesta oli otettu lääkintöhallituksessa myönteisesti vastaan. Lääkintöhallitus lähetti kunnalle maaliskuun 5 päivänä 1929 kirjeen, joka koski yleisen sairaalan rakentamista Kuusamon kuntaan ja 3 hehtaarin tonttimaan luovuttamista valtiolle. Tämän johdosta kunnanvaltuusto asetti

maaliskuun 16 päivänä toimikunnan, jonka tuli neuvotella asiasta seurakunnan kanssa. Helmikuun 2 päivänä 1935 saatiin sairaalan ja aluelääkärin asunnon tonttimaan, 3,85 ha, pakkolunastamisesta Oulun läänin maaherran päätös. Tämä voitiin toimituksena toteuttaa kuitenkin vasta isojaon jälkeen.

Sairaalan toiminnassa alkoi uusi vaihe helmikuun 1 päivänä 1931, jolloin se siirtyi valtion ylläpitämäksi aluesairaalaksi. Sairaalassa suoritettiin useita kertoja peruskorjauksia ja sen varusteita lisättiin ja parannettiin.

Sairaalan niin kuin koko kirkonkylän rakennukset tuhoutuivat syksyn 1944 sotatoimissa.

Vuoden 1945 alkupuolella valtion toimesta pystyttiin kaksi parakkia nykyisen seurakuntatalon seudulle. Ne olivat aluesairaalan sijoituspaikkana kesäkuun 29 päivästä 1945 marraskuun lopulle 1946.

Sairaalan jälleenrakentaminen

Aluesairaalan jälleenrakentamisesta ei tullut mitään tietoja paikkakunnalle. ”Silmäntekevät” kokoontuivat asian johdosta maaliskuun 5 päivänä 1947 kokoukseen, jossa puheenjohtajana toimi nimismies Veikko Kangas ja sihteerinä pankinjohtaja Lauri Härkönen. Kokouksessa todettiin, ettei aluesairaalan ja aluelääkärin asunnon jälleenrakennusasiassa ole tapahtunut mitään ja ettei valtion kuluvan vuoden menoarviossa ole varattu tarkoitukseen määrärahaa. Kokouksen päätöksen mukaisesti lähti sisäasiainministeriölle puheenjohtajan ja sihteerin allekirjoittama kirje, jossa asian ratkaisua kiirehdyttiin. Kirje saatettiin myöskin lääkintö-, rakennus- ja lääninhallituksen tietoon.

Aluesairaalan ja lääkärin asunnon rakennusasia vauhdittui. Rakennustyöt käynnistyivät ja edistyivät niin, että aluesairaala muutti lastenkodilta omiin rakennuksiin maaliskuun 1 päivänä 1950. Sairaansijojen määrä oli silloin 35. Samanaikaisesti sairaalan kanssa valmistuivat kahden lääkärin asuntotalot vastaanottotiloineen.

Uuden sairaalan rakentaminen

Kehitys kuki eteenpäin ja vaatimukset kasvoivat. Kunnansairaalaksi vuoden 1952 alussa siirtyneen aluesairaalan rakennukset todettiin – seitsemän vuoden kuluttua valmistumisestaan – väestömäärälle, 17.500 henkeä, riittämättömäksi ja muutenkin puutteellisiksi. Sairaala oli rakennettu tarvikkepuolan vallitessa. Poliklinikka-, laboratorio-, leikkaussali- ja röntgentilat olivat aivan olemattomat. Keittiö oli sijainniltaan ja tasoltaan alapuolella kaiken arvostelun. Talouspuolen tilat eivät alkuunkaan vastanneet tarvetta ja olivat – erikoisesti pesulan ylikuormituksen takia – lahonneet korjaukselvottomaksi. Edellä olevan totesi neljän hengen toimikunta, jossa olivat mukana kunnanlääkäri, ylihoitaja, taloudenhoitaja ja kunnanjohtaja. Toimikunta laati alustavan suunnitelman sairaalan laajentamista ja peruskorjaamista varten. Sen mukaan sairaansijojen määrä olisi lisääntynyt 35:stä 60:een, joista 20 synnytysosastolle. Henkilökunnan asuntoja sisältyi suunnitelmaan 12.

Tammikuun 31 päivänä 1957 lääkintöhallitukselle tehty anomus sai kylmän vastaanoton. Siihen aikaan oli vallalla suuntaus, jonka mukaan sairaalalaitos tulisi koostumaan vain suurista yksiköistä, keskus- ja aluesairaaloista, joissa olisi useampia erikoisosastoja.

”Kylmästä ilmastosta” huolimatta kirjalliset aloitteet uusittiin ja asiasta käytiin neuvottelemassa. Asialle oli omiaan antamaan vauhtia myöskin Taivalkosken kunnan lääkintöhallitukselle tekemä aloite, että Koillismaan yhteinen synnytyslaitos rakennettaisiin Taivalkoskelle. Kuusamon kantahan asiaan oli kielteinen.

Eräässä lääkintöhallituksessa käydyssä neuvottelussa pääjohtaja, sairaalaosaston päällikkö ja asessori (lakimies) lupasivat, että he tulevat Kuusamoon tutustumaan tilanteeseen. Pääjohtajalle tuli ulkomaanmatkan takia este, mutta osastopäällikkö, joka oli toiminut aikaisemmin vähän aikaa Kuusamossa lääkärinä ja asessori, joka oli täällä nimismiehenä toimiessaan ollut kiirehtimässä aluesairaalan jälleenrakentamista, tulivat Kuusamoon. Neuvotteluissa todettiin esitetyt perustelut oikeiksi ja asia sai tuulta purjeisiin.

Kunta tarjosi vieraille päivällisen ravintola Koillis-Pohjassa. Leikkeletarjoilun jälkeen oli lämpimä kalaruoka. Ruokajuomat sai kukin valita itse. Vieraat totesivat, että valkoviinihän se sopii kalaruokan kanssa ja pyysivät lasin valkoviiniä. Isännät vähän ”hölmistyivät”, eivätkä edes kohteliaisuusyistä

huomanneet tilata samaa. Perimmäisenä syynä oli se, että joka vuosi ravintoloiden anniskeluoikeuksista kunnanvaltuustossa käydyssä monituntisessa keskustelussa aina painotettiin sitä, ettei kunnan tilaisuuksissa saa tarjota alkoholia. Näillä mietoudoilla juomilla avautuivat suuressa maailmassa yleiset seurustelutavat Kuusamon kunnassa.

Lääkintöhallituksessa käydyssä neuvottelussa todettiin, että Kuusamo – väkilukunsa, turismin ja laajenevan alppiurheilun huomioiden – tarvitsee aluesairaalaluokkaa olevan sairaalan, joka on mitoitettava 25.000 asukkaalle. Näin oman toimikunnan varovaiset suunnitelmat jäivät omaan arvoonsa.

Edellä olevan pohjalla laaditulle huonetilaohjelmalle saatiin lääkintöhallituksen vahvistus lokakuun 3 päivänä 1960. Rakennushanke, jonka kustannusarvio oli silloin n. 3,37 miljoonaa markkaa, otettiin valtion vuoden 1962 tulo- ja menoarvioon, mutta jostakin tuntemattomasta syystä 1 miljoonaa markkaa pienempänä kuin kustannusarvio ja kunnan viimeinen anomus edellyttivät. Käynti eduskunnan laki- ja talousvaliokunnan sairaalajaoston puheilla tuotti tuloksen ja virhe korjautui - vastoin hallituksen esitystä – saman vuoden lisäbudjetissa.

Luonnospiirustukset saivat kesäkuun 8 päivänä 1961 ja pääpiirustukset toukokuun 17 päivänä 1962 lääkintöhallituksen vahvistuksen. Lääninhallituksen rakennuskieltoaluetta koskeva erikoislupa saatiin heinäkuun 24 päivänä ja rakennuslautakunnan varsinainen rakennuslupa 18 päivänä elokuuta 1962.

Avustusten, joiden määräksi oli vahvistettu 75 %, irrottamiseksi hanke oli saatava valtionavun suorittamista koskevaan yleiseen suunnitelmaan 3,6 miljoonan markan suuruisena, johon kustannusarvio oli pääpiirustusten valmistuttua noussut. Sisäasiainministeriön hallitussihteeri ei suostunut esittelemään hanketta tämän suuruisena valtionavun yleiseen suunnitelmaan. Syyksi hän sanoi sen, ettei hän halua joutua toista kertaa valtakunnanoikeuteen, niin kuin oli käynyt Kättilöopiston rakennushankkeen takia. Siinäkin hanke vietiin valtion tulo- ja menoarvioon alustavien suunnitelmien pohjalla liian pienenä ja sitä jouduttiin moneen kertaan – valtaviksi paisuneiden kustannusten takia – korjaamaan. Menettely katsottiin silloin budjettisäännösten vastaiseksi. Tilanne laukesi valtiovarainministerin ja kahden keskushallituksen pääjohtajan neuvotteluissa, joissa koordinaattorina toimi paikallinen kansanedustaja. Päätös annettiin syyskuun 20 päivänä 1962.

Ensimmäisen vaiheen rakennustyöt päästiin aloittamaan marraskuulla 1962. Tähän vaiheeseen sisältyi varsinainen sairaalarakennus väestönsuojineen, n. 9200 m³, johon sisältyivät poliklinikka-, röntgen-, leikkaus- ja synnytysosaston erikoistilat sekä hoito- ja talouspuolen toimistot ja edelleen keittiö-, ruokailu- ja varastotilat, huoltorakennusosa, 3690m³, johon sisältyi lämpökeskus ja pesula sekä eräitä muita tiloja, henkilökunnan asuinrakennus 2760 m³ ja sairaalalääkärin asuinrakennus 730 m³ eli rakennustilavuutta yhteensä 16.380 m³. Tämän vaiheen rakentaminen kesti vajaat kaksi vuotta.

Ensimmäisen vaiheen edistymisen rinnalla vahvistui se käsitys, ettei toisen vaiheen toteuttamiseen suunniteltu – käyttöön jäävän – vanhan osan saneeraus tuo tarkoituksenmukaista lopputulosta. Valmistuvat toimenpidetilat voivat palvella suurempaa sairaansijojen määrää. Vanhan osan saneeraus maksaa – urakkatarjousten perusteella – n. 70 % uuden vastaavan rakennustilavuuden hinnasta. Väkiluvun nousun takia on sairaansijojen määrä saatava suuremmaksi. Rakennussuunnitelmien muuttumisesta tehtiin lääkintöhallitukselle huhtikuun 16 päivänä 1964 laajasti perusteltu esitys. Myönteinen päätös saatiin jo toukokuun 28 päivänä.

Toisen rakennusvaiheen toteuttamista varten laadittiin uudet suunnitelmat. Ne sisälsivät vanhasta osasta luopumisen, joka merkitsi käytännössä sen purkamista ja uuden kolmikerroksisen vuodeosastorakennuksen rakentamista. Jokaiseen kerrokseen suunniteltiin sijoitettavaksi oma erillinen 31 paikkainen osasto, joten sairaansijojen määrä nousi aikaisemmin suunnitellusta 65: sta 93: een. Tähän paikkaluvun lisäämiseen tarvittiin rakennustilavuutta lisää vain 4500 m³.

Uuden vuodeosastosiiven piirustukset vahvistettiin elokuun 20 päivänä 1965. Valtionavun suorittamista koskevaan suunnitelmaan hanke hyväksyttiin lokakuun 13 päivänä.

Rakennustyöt päästiin aloittamaan jälleen epäedulliseen aikaan vuoden 1965 lopulla. Ne kestivät kalustamiset mukaan lukien noin kaksi vuotta.

Toisen rakennusvaiheen kokonaistilavuudeksi tuli 9500 m³. Siihen sisältyivät sairaansijat sisätauti-, synnytys- ja naistentauti- sekä kirurgista osastoa varten,

joihin kuhunkin tuli 31 sairaansijaa. Lisäksi siihen sisältyivät laboratorio-, apteekki- ja fysikaalisen hoidon tilat.

Lähes viisi vuotta kestänyt rakennuskausi päättyi. Kaikki entiset aluesairaalan – kaksitoista vuotta vanhat – rakennukset poistettiin. Uusia rakennuksia valmistui n. 26000 m³. Nämä rakennukset niihin kuuluvine kiinteine kojeineen ja laitteineen sekä irtaimistoiineen maksoivat 6, 63 miljoonaa markkaa. Rahanarvon muutokset huomioiden tämä lienee edelleenkin Kuusamon kunnan kaikkien aikojen kallein rakennushanke. Helmikuun 22 päivänä 1967 antamallaan päätöksellä sisäasiainministeriö vahvisti uuden sairaalan sairaansijojen määräksi 93 ja lisäksi rakennusvaiheen aikana rakennetun tilapäisrakennuksen sairaansijojen määräksi 19, joten kokonaisuudessaan tuli 112. Erillisosastojen sairaansijojen määrää lisättiin eri päätöksellä kahdella, joten kokonaisluku kasvoi 6 sairaansijalla eli 118:aan.

Kunnan väkiluku lisääntyi sairaalan rakennusaikana n. 3500 hengellä ja oli rakennuskauden päättyessä 20. 913 henkeä.

Sairaalatoimi

Ensimmäinen sairaala

Joulukuun 24 päivänä 1906 kuntakokous valitsi sairaalalle ensimmäisen johtokunnan, johon valituksi tulivat tohtori H. Huovinen sekä Taneli Kaitera, J. Vaarala, J. Petrelius, Heikki Mustonen ja Artturi Lämsä sekä varajäseniksi provisorit W. Krongvist ja talokas Kustaa Mäkelä. ”Johtokunnan tehtäväksi jätettiin sairaalan sisustaminen, hoitosäännön teko ym. mitä voi kysymykseen tulla”. Samassa kokouksessa päätettiin ottaa 1.500 markan laina sairaalan sisustamiseen.

Kunnansairaala aloitti varsinaisen toimintansa elokuun 8 päivänä 1907. Tämä käy selville Senaatin lokakuun 3 päivänä 1917 tekemästä päätöksestä, jolla, kun 10 vuotta oli elokuun 8 päivänä täyttynyt, myönnettiin 1.500 markan valtionapu sairaalan ylläpitoon edelleen 10 vuodeksi.

Sairaalan rahastonhoitajaksi valittiin elokuun 24 päivänä 1907 K. Vaarala. Rahastonhoitaja/taloudenhoitajat vaihtuivat usein ja toimen täyttämässä oli vaikeuksia. Tämän kuvan antaa kuntakokouksen kesäkuun 23 päivänä 1910

tekemä päätös, jolla hylättiin Toivo Tirkkosen pyyntö vapautuksen saamiseksi taloudenhoitajan toimesta.

Varsinaista lääkintähenkilökuntaa oli sairaalassa aluksi vain lääkäri ja sairaanhoitaja. Hilda Rautasen kertoman mukaan ensimmäisenä sairaanhoitajana oli netti Siika? Hänen jälkeensä sairaanhoitajaksi tuli Tilda Tasanen. Ammattitaitoisen henkilökunnan vähäisyydestä johtuen joutui keittiö- ja siivoushenkilökunta osallistumaan varsinaisiin hoitotehtäviin.

Sairaanhoitajan tuli olla ammattitaitoinen. Vuonna 1910 annettiin määräys, että valtionapu annetaan vain ammattitaitoisen sairaanhoitajan palkkaukseen.

Kunnan maksama palkka ei tyydyttänyt toimenhaltijaa. Kuntakokous sai käsiteltäväkseen korotuspyyntöjä. Maaliskuun 18 päivänä 1917 kuntakokous päätti, ettei sairaalan sairaanhoitajan palkkaa koroteta 50 markasta 75 markkaan, ” sillä kokous katsoi että se oli aivan riittävä”. Seurauksena näytti olleen, että toimenhaltija sanoutui irti toimestaan.

Kuntakokous joutui antautumaan jo kesäkuun 23 päivänä pidetyssä kokouksessaan ja päätti korottaa sairaanhoitajan palkan sellaiseksi ” kun se oli maaliskuulla vaadittu”. Samalla kokous esitti toivomuksen, että, jos entinen sairaanhoitaja Tilda Tasanen hakee, on hänet otettava huomioon ”ensiksi”.

Sairaalan hoitomaksut olivat tiheään esillä. Elokuun 29 päivänä 1914 kuntakokous vahvisti hoitomaksut seuraaviksi: erikoishuoneesta peritään 2 mk ja 50 penniä sekä yhteishuoneesta 1 mk ja 50 penniä sekä lapsilta alle 10 vuotta 1 mk vuorokaudelta. Näitä korotettiin helmikuun 22 päivänä 1916 tehdyllä päätöksellä niin, että ne tulivat olemaan yksityisijoilta 3 mk, yleisiltä tiloilta 2 mk omakuntalaisilta ja 2 mk ja 25 penniä vieraspaikkakuntalaisilta. Lapsien osalta maksut jäivät ennalleen.

Sairaalan käyttökustannusten valtionapu oli riittämätön. Sen korottamiseksi tehtiin jatkuvasti anomuksia. Vaihtoehtona esitettiin, että valtio ottaisi sairaalan kokonaan ylläpidettäväkseen. Valtionapua yritettiin hakea – todennäköisesti kuormitukseen perustuen – 12 sairaansijalle 1.800 markkaa, mutta saatiin vain 10 sairaansijan mukaan 1.500 markkaa, kuten edellä kävi jo selväksi.

Synnytyslaitos

Pudasjärven piirin piirilääkäri teki esityksen, että kuntaan perustettaisiin kahden vuoteen synnytyslaitos, johon saataisiin 15.000 markan avustus ja lisäksi kättilön palkkaukseen 1.500 markkaa. Marraskuun 26 päivänä 1921 asetti kunnanvaltuusto asiaa selvittämään toimikunnan ja valitsi siihen lääkäri Ali Ervastin ja kaupanhoitaja M. Knookalan. Sama asia oli vireillä myöskin maaherralle tehdyn aloitteen pohjalla. Kunnanvaltuusto käsitteli asiaa uudelleen maaliskuun 11 päivänä 1922 maaherran 28 päivänä kesäkuuta päivätyn lähetepäätöksen johdosta ja päätti, että synnytyslaitos perustetaan sairaalan yhteyteen nykyiseen ulkorakennukseen, jonka tilalle rakennetaan laudoista ulkokuonarakennus. Päätöksen ehtona oli, että tarkoitukseen samoin kuin sisustamiseen ja instrumenttien hankintaan sekä ylläpitoon saadaan valtion varat. Asiaa ajamaan valittiin edelleenkin sama toimikunta.

Taloudellinen epäoikeudenmukaisuus

Kuten aikaisemmin on käynyt selville, olivat ensimmäiset vuosikymmenet kunnansairaaloita ylläpitäville kunnille hyvin vaikeita. Valtionapujen riittämättömyydestä johtuen muodostuivat hoitovuorokausimaksut ja niiden lisäksi perityt lääke- ja sidosainemaksut sekä lääkärin palkkiot tuntuvasti korkeammiksi kuin valtion ylläpitämissä sairaaloissa. Syntyi tilanne, jossa valtion sairaaloiden läheisyydessä sijainneet kunnat välttyivät kokonaan sairaanhoitokustannuksilta. Tyytymättömyys vallitsevaan epäoikeudenmukaisuuteen purkautui ulos vaatimuksena, että kaikilla kunnilla tulee olla samat edellytykset sairaalahoidon järjestämiselle. Vuonna 1929 asetettu valtion komitea tunnusti vaatimuksen oikeaksi. ”Tuntuva valtion tuen avulla, mikä olisi sovellettava sekä perustamis- että ylläpitokustannuksiin, saataisiin sairaanhoidosta perittävät maksut tasaisiksi koko valtakunnassa”, oli komitean toteamus.

Aluesairaala

Kuntien vaatimukset ja komitean esitykset johtivat toimenpiteisiin. Harvaan asutuille ja syrjäisille alueille perustettiin valtion yleisiä sairaaloita. Tällaiseksi muuttui myöskin – Posion omaksi kunnaksi vuonna 1926 tapahtuneen

erottamisen johdosta – Kuusamon ja Posion kuntain yhteisesti omistama kunnansairaala. Tammikuun viimeisenä päivänä 1931 allekirjoitetulla kauppakirjalla sairaala siirtyi valtion haltuun seuraavana päivänä.

Aluesairaalassa tehtiin useampaan kertaan perusparannuksia ja sen varusteita parannettiin ja lisättiin. Hankinnat eivät toteutuneet aina kitkatta. Esitykset hankinnoista oli tehtävä lääkintöhallitukselle määrättyinä aikoina. Hankinnat sai suorittaa vasta esitysten hyväksymisen jälkeen. Laitteet eivät tunteneet byrokratian aikatauluja, vaan saattoivat rikkoontua sopimattomana aikana. Puhelinsoitto lääkintöhallitukseen johti usein luvan saamiseen, mutta ei aina. Kielteisissä tapauksissa syntyi riita Ervastin ja lääkintöhallituksen talousosaston välillä. Välimieheksi tarvittiin joskus lääkintöhallituksen pääjohtajakin, joka sattui olemaan Ervastin opiskelutoveri.

Aluesairaalan toiminnan aikana sairaansijat lisääntyivät ja henkilökunnan määrä kasvoi. Vuonna 1939 sairaala oli jo suhteellisen korkeatasoinen röntgeneineen ja leikkaussalivarusteineen.

Sotasairaala

Jatkosodan aikana toimi Kuusamossa 40 Sotasairaala kolme vuotta ja kaksi kuukautta. Laajimmillaan se käsitti 190 sairaansijaa, jotka olivat sijoitettuna Kirkonkylän koululle ja Kuusamon Kansanopiston oppilasasuntolaan. Aluesairaalakin toimi sotasairaalan osastona elokuun 4 päivästä 1941 huhtikuun 30 päivään 1943. Aluesairaalassa hoidettiin sekä siviili- että sotapotilaita.

Aluesairaala Oulaisissa

Sotatoimien ja väestönsiirron johdosta jouduttiin aluesairaala evakuoimaan syyskuun 8 päivänä 1944. Sijoituspaijaksi oli määrätty Oulaisten kunnalliskoti. Siellä toiminta alkoi joulukuun 4 päivänä 40 sängyn vahvuudella. Toiminta jatkui siellä toukokuun 1945 loppuun saakka.

Siirtoväen sairaala

Väestösiirron johdosta lääkintähuollon vastuu siirtyi valtiolle. Maaliskuun 8 päivänä 1945 määräsi lääkintöhallitus lääket.lis. Arvo Nymanin lääkäriksi Kuusamoon. Hänen tehtäväkseen annettiin lääkintähuollon järjestäminen tänne palanneen väestön keskuudessa. Aluesairaala toimi vielä evakkopaikassa. Valtion toimesta tänne perustettiin tilapäinen sairaala, siirtoväen sairaala. Se toimi Kuusamojärven takana – tuhoutumatta jääneen – Kuuselan talon päärakennuksessa. Tämän tilapäisen sairaalan johtajaksi lääkintöhallitus määräsi maaliskuun 27 päivänä 1945 sairaanhoitaja Mirjam Suomalaisen huhtikuun 4 päivästä alkaen. Toiminta päättyi kesäkuun lopulla, jolloin aluesairaala saatiin täällä toimintaan.

Aluesairaala jälleen Kuusamossa

Aluesairaala muutti Kuusamoon kesäkuulla 1945. Varsinaisen toimintansa se aloitti kesäkuun 29 päivänä kahdessa parakissa. Näistä Ervasti totesi kertomuksessaan, että parakit ovat kylmät ja vetoiset, joka vaikeuttaa kuumeisten ja synnyttäjien hoitoa. Lisäksi parakeissa on rajaton määrä syöpäläisiä. Sairaansijojen määrä parakeissa oli 40.

Siirtymävaiheessa oli monenlaisia vaikeuksia, joista esimerkkinä eräs tapaus. Sairaalaan oli tuotu potilas, jolla oli ns. suolisolmu. Potilaan tila vaati pikaista leikkausta. Leikkauspöytä oli kannettu leikkaussaliksi varattuun huoneeseen. Voimakas sumu teki yön hämäräksi. Vanha aggregaatti oli muuttotavaroiden mukana, mutta sen kunnosta ja käyttäjästä ei ollut mitään tietoa. Kiireessä löydettiin tavaroista myrskylyhty ja siihen vielä öljyäkin. Lyhdystä puuttui kuitenkin sydän. Se tehtiin flanellipalasta. Leikkaus alkoi. Lyhdyn sydän lienee ollut liian väljä, sillä lämmitettäessä lyhty aina vähäväliä sammui. Se oli laskettava lattialle ja sytytettävä uudelleen. Ennen pitkää lisäksi huomattiin, että öljysäiliö oli ruostunut rikki ja siitä tipahti silloin tällöin öljytippa. Tämä vaikeutti valon kohdistamista yhä enemmän. Tohtori Ervasti, joskus kuultujen r-päiden vastapainoksi, pyysi siunausta työlle ja totesi: ” Voi Jumala, jos tämä ei onnistu, ei se ole minun syyntä, kun ei näe mitään”. Lyhdyn pitäjästään tuntui, että kaikki mitä sinä päivänä olis syönyt, pyrki kurkun kautta ulos ja että raitista ilmaa pitäisi saada lisää. Parakki lienee ollut tosi hatara, kun kaasuuntunut eetterikään ei avotulella räjähtänyt.

Epänormaalin olotilan – parakkivaiheen – erikoisuutena oli, että sairaalan käytössä oli sairaankuljetusauto.

SPR:n omistamaan lastensairaalaan, joka oli saatu korjatuksi sodan tuhoilta, aluesairaala muutti marraskuun lopulla 1946. Normaaliumiinsa aluesairaala pääsi maaliskuun alussa 1950, jolloin se muutti vasta valmistuneisiin uusiin rakennuksiin, jotka poistettiin nykyisten paikalta.

Valtion yleinen sairaalatoimi täällä aluesairaalan nimellä kuukautta vaille 21 vuotta.

Kunnansairaala

Valtion aluesairaalat lakkautettiin vuonna 1951 annetulla lailla. Näin myöskin Kuusamon aluesairaala. Toiminta jatkui kuitenkin välittömästi kunnansairaalana. Valtio luovutti kiinteistöt ja irtaimistot korvauksetta entiseen tarkoitukseen käytettäväksi. Valtion omistusoikeus lakkasi lopullisesti, kun entiset rakennukset poistettiin ja uudet rakennettiin kunnan toimesta niiden tilalle.

Sairaalan toiminta laajentui ja monipuolistui. Lääkintöhallituksen kanta oli, että sairaalan taso ja laajuus edellyttävät kirurgin saamisen sairaalaan. Kunnalle myönnettiin oikeus valtionapuun oikeuttavan sairaalalääkärin viran perustamiseen, jotka siihen aikaan olivat harvinaisia kunnansairaaloissa. Viran kelpoisuusehdoksi määrättiin erikoislääkärin oikeudet kirurgian alalla. Sairaalalääkärin lisäksi sairaalan lääkäreinä toimivat kunnanlääkärit (nykyisin terveyskeskuslääkärit). Sairaalan muun henkilökunnan määrä moninkertaistui sodan jälkeiseen tasoon verrattuna.

Kuusamon sairaalan ensimmäisenä sairaalalääkärinä toimi lääket. ja kirurgian tohtori Jorma Ervasti marraskuun 1. päivästä 1964 tammikuun 15. päivään 1968.

Apteekki

Apteekkilääkkeiden saaminen omalta paikkakunnalta tuli mahdolliseksi samoihin aikoihin kun kuntaan saatiin kätilö. Lähin apteekki, Pudasjärven apteekki, perusti tänne haara-apteekin, lääkevaraston.

Kuntakokous käsitteli huhtikuun 14. päivänä 1906 täällä toimineen haara-
apteekin anomista varsinaiseksi apteekiksi. Asia päätettiin silloin kuitenkin
vielä lykätä. Seuraavan kerran asia oli esillä kuntakokouksessa joulukuun
viimeisenä päivänä 1907, jolloin päätettiin, että - ”kun sairashuone on
perustettu kuntaan” - anotaan, että kuntaan perustetaan varsinainen
apteekki. Apteekki aloitti Kuusamossa toimintansa vuoden 1909 alussa.

Ensimmäinen apteekkari oli Matias Arthur Valentin Kronqvist, jota kuntalaiset
kutsuivat Valentiukseksi. Hänen äidinkieltensä oli ruotsi. Vapaa-aikansa
Kronqvist vietti Ilo Eklöf-Tammen luona. Keskustelu tapahtui yleensä ruotsin
kielellä, sillä suomen kielen käyttö oli Kronqvistille vaikeaa.

Kronqvist istui elokuun 4. päivänä 1911 jälleen Ilo Eklöf-Tammen luona.
Apteekin suunnalta, joka sijaitsi n. 100 metrin päässä Kirkonkylän kansakoulua
vastapäätä kirkkoon ja sairaalaan johtavien teiden risteyksessä (nykyisen
musiikkikoulun paikalla), kuului räjähdys. Kronqvist istui selin apteekin
suuntaan, eikä nähnyt mitä tapahtui. ”Mikä sattan se oli?” oli hänen
kysymyksensä. Hilda Rautanen, joka oli viereisessä talolla, Santerissa, kuuli
räjähdysten ja näki savun ja tulen pöllähtävän taivaalle. Hän kiirehti ulos ja
huusi Kronqvistille, että apteekki on tulossa. Apteekkari kiiruhti palopaikalle,
että ehtisi pelastaa edes vintillä olevan susiturkkinsa, mutta savu ja tuli estivät
sisälle menon.

Sammutusväen oli kohdistettava kaikki toimenpiteensä läheisyydessä – jopa
satojen metrien päässä olevien rakennusten – suojeluun. Katoille levitettiin
säkkejä ja niitä kasteltiin. Näin saatiin estetyksi kuivien pärekattojen
syttyminen. Sammutus-kiireessä ei kukaan huomannut vetää
vaaravyöhykkeestä pois laatikkoa, johon oli pakattu Posiolle Saraniemeen
perustettavaksi tarkoitettujen lääkevaraston lääkkeet. Ne paloivat muiden
mukana. Ja niin Kuusamossa ei ollut mitään lääkkeitä muualla kuin sairaalassa.

Tulipalo oli traaginen. Apteekkarin oli määrä lähteä häntä vastaan tulleen
Erkki Timisjärven kanssa perustamaan lääkevarastoa Posiolle. Matka olisi
suuntautunut Haatajaan ja siitä Kitka-laivalla edelleen määränpähän.
Farmaseutti Johansson meni palvelijan, Iida Lämsän (Kippo-Iidan), kanssa
hakemaan matkaevästä. Kohteena oli spriitynnyri, joka sijaitsi
lautarakenteisessa varastossa. Pimeässä Johansson riipaisi tulitikun ja silloin
räjähti kaikki tuleen. Iida Lämsä sai tulen vaatteisiinsa ja tukkaansa. Hän juoksi
tuskissaan noin 200 metrin päähän sairaalan portille. Sinne tuli kohta myöskin
lääkäri Varpula. Mutta sairaalan ovi oli kiinni. Varpula joutui murtamaan oven
kirveellä, että pääsi hakemaan lääkkeitä tuskien lievittämiseksi. Potilas eli vain

kolme tuntia. Sairaalan sairaanhoitajakin näki tulipalon Säynäjävaaraan, jossa hän oli marjassa – hoitamassa sairaan elintarvikehuoltoa -, mutta ei ehtinyt sieltä auttamaan. Näin kertoi Hilda Rautanen.

Palon jälkeen apteekkari osti talon kauppias Paavo Ahavalta ja apteekki aloitti siinä toimintansa. Kronqvistin kuoltua kauppa peruuntui.

Ennen sotia toimi apteekki aluksi Kuuselan pirttirakennuksessa. Toinen apteekki perustettiin tänne vuonna 1967.

Kiertävä sairaanhoitaja

Kunnassa oli – sairaalan sairaanhoitajan lisäksi – kaksi lääkintähenkilökunnan vakanssia, lääkärin ja kättilön. Kolmantena oli vuorossa kiertävä sairaanhoitaja.

Kiertävän sairaanhoitajan toimen perustaminen kuntaan oli ensimmäisen kerran esillä kuntakokouksessa maaliskuun 24. päivänä 1916.

Kunnallislautakunnan esitystä vakinaisen sairaanhoitajan palkkaamisesta kuntaan ei hyväksytty, ”kun lääkintöhallituksen toimesta on lähetetty sairaanhoitaja kuntaan ja toiveita on, että saataisiin toinenkin. Mutta jos sairaanhoitajan puutetta tulisi ilmaantumaan, niin oikeutetaan kunnallislautakunta siinä tapauksessa hankkimaan kiertävän sairaanhoitajattaren kuntaan”. Tarvetta nähtävästi ilmeni, sillä jo vuoden kuluttua, maaliskuun 18. päivänä 1917, kuntakokous teki päätöksen että valtionapua haetaan kiertävän sairaanhoitajan palkkaukseen.

Seuraavan vuoden elokuulla kuntakokous teki päätöksen, että kiertävä sairaanhoitaja hankitaan heti. Kunnallislautakunta sai oikeuden määrätä piirin ja palkan, jonka lisäksi luvattiin maksaa kyytikulut ja antaa vapaa asunto lämmön kanssa. Tarkoitukseen päätettiin anoa 1.500 markan vuotuinen apuraha lokakuun 1. päivästä 1918 lukien.

Asiassa syntyi jotakin hämminkiä. Ohjesäännön laatiminen viivästy. Se annettiin elokuun 30. päivänä 1920 tehdyllä päätöksellä sairaan johtokunnan tehtäväksi. Saman vuoden joulukuulla tehdyllä päätöksellä poistettiin talousarvioista kiertävän sairaanhoitajan palkkaukseen merkitty määräraha. Syynä lienevät olleet talousarvion tasapainottamisvaikeudet, sillä ”punakynää” oli käytetty myöskin sairaan sekä terveyden- ja sairaanhoidon sekalaisten menojen kohdalla.

Vuoden vaihde selvitti asia. Tammikuun 31. päivänä 1921 kunnanvaltuusto päätti, että kunnallislautakunnan on kiireellisesti julistettava kiertävän sairaanhoitajan toimi auki palkkaehdoilla, että kunta maksaa 2.50 markan valtionavun lisäksi 1.100 markkaa sekä antaa vapaan asunnon, lämmön ja valon sekä korvaa matkan ja yöspidon toimituspaikoilla.

Käytettävissä olevan aineiston perusteella näyttää siltä, että kiertävän sairaanhoitajan toimi saatiin täytetyksi vuoden 1920 alussa ja että kunnanvaltuusto myöhemmin tekemillä päätöksillä haettiin valtionapua taannehtivasti. Tätä käsitystä tukee sekin, että lääkintöhallitus myönsi kiertävän sairaanhoitajan palkkaukseen 2.500 markan valtionavun tammikuun 1. päivästä 1920 lukien niillä ehdoilla, jotka kunnanvastuusto määritteli tammikuun viimeisenä päivän 1921 tekemässään päätöksessä. Lääkintöhallituksen asettamana lisäehtona oli, että kiertäväksi sairaanhoitajaksi otetaan hyväksytyssä sairaalassa sairaanhoitajattaren tutkinnon suorittanut ”nainen”.

Ensimmäinen kiertävä sairaanhoitaja oli Kersti Alavuotunki. Hänen jälkeensä tätä tointa hoiti Hanna Korhonen-Pulkkänen. Viimeksi tässä kunnalliseksi viraksi muuttuneessa toimessa oli Tyyni Autio. Hän tuli tähän virkaan vuonna 1928 ja siirtyi eläkkeelle 1957.

Toiminta ja tehtävät

Tyyni Aution tullessa kiertävän sairaanhoitajan virkaan oli Kuusamo vielä entisessä laajuudessaan. Hoitomatkat olivat pitkät ja vaikeakulkuiset. Kiertävän sairaanhoitajan työ ei ollut pelkkää neuvontaa ja lääkkeiden jakoa, vaan sairaan välitöntä hoitoa, joka saattoi kestää useampia vuorokausia. Samalla potilaan kotiväki sai ”käestäpitäen” opastusta ja henkistä huoltoa.

Raportit potilaasta ja neuvojen pyynnöt lääkäriltä tapahtuivat puhelimitse tai suullisesti. Uudet hoito-ohjeet ja lääkkeet menivät sairaanhoitajan kyytimiehen mukana palautteena potilaan kotiin. Kiertävän sairaanhoitajan työssä olivat vuorokauden eri jaksot ja muu työajan määrittely tuntemattomia käsitteitä.

Kotisairaanhoidon lisäksi kiertävä sairaanhoitaja toimi kulkutautisairaanhoidajana ja suoritti samoin kuin kättilötkin rokotuksia. Evakkokaikana kiertävä sairaanhoitaja hoiti tehtäviään evakkopaikkakunnilla.

Lääkintöhallituksen määräyksestä toimi sairaanhoitaja Ellen Luomala maaliskuun 3. päivästä 1945 ja sairaanhoitaja Maire Ahonius elokuun 20. päivästä lukien kiertävinä sairaanhoitajina Kuusamossa. Molempien toimikausi päättyi vuoden 1945 lopussa, jolloin säännöksen, jolla väestön siirrosta johtunut lääkintähuollon vastuu oli siirretty valtiolle, voimassaolo päättyi.

Tyyni Aution oman terveydentilan heikentyessä hän jäi pääasiassa kulkutautisairaalan hoitajaksi. Kiertävän sairaanhoitajan tehtäviä hoitivat piireissään kättilöt ja terveystisaret, joista viimeksi mainituilla tehtävät kokonaan siirtyivät.

Paanajärven sairausmaja

Syrjäisillä seuduilla ja lähinnä itäisellä rajaseudulla olivat terveydelliset olot puutteelliset. Lapsikuolleisuus oli suuri. Lääkärin ja sairaanhoitajan avun saaminen tällaisille alueille oli vaikeaa. Puhelinyhteydetkin olivat heikot tai puuttuivat kokonaan. Näihin seikkoihin kiinnitettiin huomiota Suomen Punaisessa Ristissä, jonka puheenjohtajana toimi silloin kenraali, myöhemmin Suomen Marsalkka, Mannerheim. Tilanteen parantamiseksi ryhtyi Suomen Punainen risti rakentamaan ja ylläpitämään näillä alueilla sairausmajoja. Ensimmäisestä sairausmajasta saadut myönteiset kokemukset rohkaisivat jatkamaan toimintaan. Kuusamon Paanajärvelle rakennettiin sairausmaja vuonna 1927.

Sairausmajan tehtävänä oli antaa apua sairauksissa ja tapaturmissa ja erikoisesti rajaseudun köyhille, jotka asuivat tiettomien taipaleiden takana. Majan hoitajan tehtäviin kuului myöskin terveydenhoidollinen neuvontatyö ja erikoisesti äitiysneuvonta sekä pikkulasten hoidon opettaminen.

Sairausmajalle oli asetettu 3-henkinen paikallinen johtokunta, jonka puheenjohtajana toimi tohtori Ali Ervasti.

Paanajärven sairausmajassa suoritettiin huomattavan suuria korjaustöitä, jolla oli tarkoituksena saada lisätilaa. Majahan palveli rajoitetussa määrin myöskin turisteja. Laskut remontista menivät aikanaan SPR:n keskushallitukselle.

Kenraali Mannerheim suuttui tapahtuneesta, sillä asiaan ei ollut pyydetty lupaa eikä varoja ennakolta, kuten säännöt olisivat edellyttäneet. Kenraali määräsi sihteerinsä kirjoittamaan majan hoitajalle ankarat nuhteet. Sihteerin

puolusteli hoitajaa ja selitti, ettei hän ole ryhtynyt korjauksiin omin päin vaan majan lääkärin määräyksestä. ”Paanajärven sairasmajan lääkärinä oli ”Kuusamon Kuningas”, koleerisesta luonteestaan tunnettu tohtori Ali Ervasti. Jos hän jotakin määräsi ei nuorella sairaanhoitajalla ollut mahdollisuuksia vastustaa. Siis tohtori Ervasti eikä hoitajatar oli ylittänyt valtuutensa”, kertoo Elsa Könönen kirjassaan VUOSIKYMMEN MANNERHEIMIN SIHTEERINÄ puolustellessaan hoitajaa.

Kenraali Mannerheim ei antanut periksi. ”Yhdentekevää”, sanoi kenraali. ”Tohtori Ervasti ei ole Suomen Punaisen Ristin palveluksessa ja sitä paitsi hän toimii korvauksetta sairasmajan lääkärinä. Meidän ei sovi kirjoittaa hänelle nuhteita, mutta hoitajatar kuuluu Punaisen Ristin henkilökuntaan ja hänen on opittava ymmärtämään asemansa. Kirjoittakaa täsmälleen niin kuin määräsin”. Tällaiset ohjeet kertoo sihteeri Eila Könönen saaneensa. Muutaman päivän ja keskustelun jälkeen kirje lähti, mutta lievemmissä muodossa kuin alkuperäinen käsky edellytti.

Paanajärven sairasmaja oli muullakin tavalla keskushallinnon huomion kohteena. Lääkintöhallituksen pääjohtaja, lääkintäneuvos Ryömä, suunnitteli virkamatkaa Pohjois-Suomeen ja ilmoitti haluavansa käydä katsomassa jotakin Punaisen Ristin sairasmajaa. Kenraali Mannerheim suositteli hänelle Paanajärven sairasmajaa, ”koska se sijaitsee erityisen kauniilla paikalla ja Kuusamo muutenkin koskineen ja vaaroineen tarjosi matkailijoille paljon nähtävyyksiä”. Kenraali Mannerheim – puoleksi huvittuneena – harmitteli jällestäpäin matkasuosituksiaan. Lääkintäneuvos kihlasi majan sairaanhoitajan ja meni hänen kanssaan kohta naimisiin. Majan hoitajilla oli myöhemminkin ”hyvä menekki”.

Terveyssisartoimi

Terveyssisartoimi sai alkunsa jo ennen sotia. Ensimmäinen terveyssisar oli nimeltään Talonen. Hän oli toimessaan vielä silloin, kun – ensimmäinen terveyssisarkoulutuksen saanut kuusamolainen – Päärly Koivunen tuli kunnan palvelukseen maaliskuun 1. päivänä 1939. Päärly Koivunen-Saviola kertoi, että terveyssisaren työnkuvaan kuuluivat: pikkulasten hoidon neuvonta kodeissa, ohjelmoitu kouluterveydenhoitotyö, tuberkuloosin vastustamistyö, terveydehuollon yleinen valistustyö ja kotisairaanhoito.

Pikkulasten hoidon neuvonnassa kiinnitettiin huomiota lasten ulkoiluttamiseen, kalanmaksajöljyn käyttöön ja sekaravinnon käytön aloittamisen ajankohtaan.

Kouluterveydenhoitotyön lähtökohtana oli kaikkien ennakkovalmistelujen suorittaminen lääkärintarkastuksia varten. Kortistot laadittiin ja niihin tehtiin asiaan kuuluvat merkinnät. Yleistä terveydenhoidollista valistusta suoritettiin mm. pakinoiden muodossa. Käymäläkulttuurin kohottaminen oli yhtenä teemana.

Tuberkuloosin vastustamisessa kiinnitettiin huomiota puhtauteen. Yhtenä hyvin merkittävänä yksityiskohtana oli – ”yleisen kansalaistavan” – sylkemisen pois kitkeminen. Yleisen terveydenhuollon valistustyössä oli yhtenä kohteena käymäläkulttuuri, kuten kouluterveydenhoitotyössäkin.

Päärly Koivunen-Saviola kertoi, että pelkkä valistus ei mennyt aina perille, joten asiassa oli käytettävä voimakkaampiakin menettelytapoja. Työmatkallaan hän meni taloon, jossa häntä oli odotettu. Matkan jälkeen oli asiaa käymälään. Se oli kuitenkin siinä siivossa, ettei sitä voinut käyttää. Oli mentävä sen takia lähimpään taloon, joka sijaitti noin kilometrin päässä. Kun hän palasi ensiksi mainittuun taloon, otti talonväki hänet avosylin vastaan ja kyseli että missä terveysisar on viipyy, kun me on niin odotettu. ”Ette ole odottaneet, kävin naapurissa käymälässä”, kertoi Koivunen-Saviola vastanneensa.

Kotisairaanhoidossa käytti väestö yleensä aspiriinia ja muita pulvereita. Sairaskäynneillä terveysisaret korostivat vuodelevon tärkeyttä ja riittävää nesteen käyttöä. Kaikissa erikoisissa tapauksissa kehoitettiin kääntymään lääkärin puoleen. Varsinainen sairaanhoito kuului siihen aikaan kiertävälle sairaanhoitajalle.

Terveysisartyön tavoitteista ja ihanteista ei voitu – olosuhteiden pakosta – pitää kiinni. Jo sotien aikana, mutta myöskin välittömästi niiden jälkeen, vei sairaiden hoito pääosan terveysisaren ajasta. Tilannetta kuvasi sattuvasti tohtori Ervastin sanonta: ”Jos osuuskauppa palaa, niin ei kait me ruveta pitämään kunnantalolla palotarkastusta, vaan mennään sammuttamaan tulipalaa”.

Välirauhan aikaan pyrittiin terveysisartoimintaan laajentamaan. Tammikuun 29. päivänä 1941 teki terveydenhoitolautakunta esityksen, että kunta jaettaisiin neljään terveysisariiriin. Asiaa vauhditti varmaankin se, että SPR:n

Oulun piiriltä saatiin ilmoitus, jonka mukaan Mannerheimin Lastensuojeluliitto oli myöntänyt kunnan terveystoiminnalle maksettavaksi 200 markan lisäpalkkion.

Vuonna 1942 kunnan palveluksessa oli kaksi terveyssisarta. Marraskuun 9. päivänä terveydenhoitolautakunta sai SPR:n Oulun piiriltä ilmoituksen, että kuukauden sisällä on mahdollisuus saada kuntaan kolmas terveyssisar. Lautakunta päätti sijoittaa kolmannen terveyssisaren Käylään. Saman kuukauden lopulla sai lautakunta jälleen ilon aiheen, kun Turun Rajaseutuystävät ilmoittivat, että yhdistys osallistuu terveyssisarien palkkaukseen. Vuonna 1943 oli kunnan palveluksessa jo 3 terveyssisarta.

Vuoden 1944 syksyllä terveyssisaret joutuivat muun väestön mukana evakkoon. Työvelvollisuudesta annetun lain perusteella he saivat lääkintöhallitukselta määräyksen, että heidän on hoidettava tehtävänsä siirtoväen keskuudessa evakkokunnissa. Kunnan palveluksessa olivat silloin terveyssisaret Päärly Koivunen, Ella Karhunen ja Martta Mustonen.

Vuoden 1945 II-vuosipuoliskolla, jolloin Kuusamoon paluu oli jo tapahtunut, terveyssisarista oli kunnan palveluksessa enää Päärly Koivunen.

Päärly Koivunen palasi evakosta helmikuun 13 päivänä 1945 ja asettui asumaan – tuhoutumatta jääneelle – Penttilänvaaralle. Sieltä hän siirtyi heinäkuulla Raatesalmelle.

Poikkeuksellisissa oloissa suoritettu terveyssisarotyö oli erittäin vaativaa ja raskasta. Matkasuunnitelmat muuttuivat ja matkoilla tapahtui odottamattomia yllätyksiä. Päärly Koivunen-Saviola kertoi: ”Olin Suorajärvellä, josta lähdin tietömän erämaan halki hiihtäen käymään Juumassa. Ennen iltaa lähdin paluumatkalle Suorajärvelle (linnuntietä 12 km). Tuli lumisade ja hämärä. Huomasin kadottaneeni tuloladun. En hätäntynyt. Ajattelin, ettei täällä ole hätää, kun löydän ladon, jossa on heiniä. Löysin ladon, mutta siitä oli ajettu heinät jo pois, niin että jälellä oli vain vähän poronheiniä. Päätin yöpyä ladossa ja harkita asiaa aamulla. Oli ”tulipalopakkanen”. Kääntyilin kyljeltä toiselle koko yön, kun oli niin kylmä. Aamulla päätin tarkkailla, näkyisikö missään hevosreen lumeen jättämää painumaa. Sellainen löytyi, mutta lumi oli peittänyt painuman niin ettei hevosen kulkusuuntaa voinut todeta. Seurasin painumaa ja näin puunoksalla heinäkuormasta tarttuneen heinätupon. Siitä pystyin päättelemään ajosuunnan. Lähdin hiihtämään hevosen kulkusuuntaan ja löysi talon. Juumassa oli herännyt epäily, että pääsiköhän terveyssisar lumisateessa ja pimeässä perille. Isäntä lähti aamun

valjetessa etsimään. Nähtyään, että latu tuli hevosjäljille, hän voi todeta, ettei terveyssisar ole paleltunut erämaahan”.

Matkoilla sattui monenlaisia muita seikkailuja. Tutuksi tulivat kokemukset heikkoihin jäihin putoamisesta ja ”merihädästä” myrskyisillä järvillä.

Sota-aikana oli partisaani- ja desanttivaara. Monta kertaa terveyssisar Koivunen kävi taloissa, joista partisaanit tappoivat vähän myöhemmin ihmisiä. Erään kerran, kun isäntä oli tullut häntä vastaan tien varteen ja varotellut puhumasta äänekkäästi he kulkivat tietämättään heinäladon ohi, jossa piileskeli desantti. Desantti saatiin vähän myöhemmin pidätetyksi.

Terveyssisarien toiminnalle antoi selkeämmän sisällön vuona 1944 annettu laki kunnallisista terveyssisarista ja sen pohjalla neljää piiriä varten laadittu ohjesääntö, joka sai lääkintöhallituksen vahvistuksen elokuun 11. päivänä 1947. Silloin olivat kaikki neljä virkaa täytettyinä.

Vuonna 1949 perustettiin Kirkonkylän piiriin toinen terveyssisaren virka. Päärly Koivunen-Saviola, joka hoiti – poikkeuksellisissa oloissa – terveyssisaren virkaa 11 vuotta, sanoutui irti virastaan ja muutti Helsinkiin maaliskuun alussa 1950.

Työaikasäännökset eivät olleet terveyssisarien osalta voimassa. Lääkärin mahdollisuus ennalta ehkäisevän työn järjestämiseen ja hoitamiseen oli varsinaisen sairaanhoitotyön laajuuden takia rajoitettu. Työn edistyminen tällä tehtäväkentällä oli suurelta osaltaan riippuvainen terveyssisarien aktiivisuudesta. Käytännössä oli niin, että päävastuun työstä kantoivat Kirkonkylän piirin viranhaltijat, jotka joutuivat – monesti ilman valintaa tai määräystä – antamaan ohjeita toisten piirien viranhaltijoille sekä toimimaan organisoijina ja yhdyshenkilöinä.

Äitiys- ja lastenneuvolatoiminta

Äitiysneuvontaa suorittivat kättilöt. Järjestelmälliset puitteet tälle toiminnalle saatiin huhtikuun 15. päivänä 1935, jolloin lääkintöhallitus vahvisti äitiysneuvojana toimivan kättilön johtosäännön.

Lastenneuvolatoiminnan lähtökohtana voidaan pitää terveyssisarien kodeissa suorittamaa pienten lasten hoidon neuvontaa.

Lääkärin neuvolan osalta toiminta käynnistyi jatkosodan aikana. Vuonna 1944 neuvolalääkärinä toimi Yrjö Turunen.

Äitiys- ja lastenneuvolatyön selkeytti vuonna 1944 annettu laki äitiys- ja lastenneuvoloista sekä sen pohjalta 4 piiriä varten laadittu ohjesääntö, joka sai lääkintöhallituksen vahvistuksen elokuun 15. päivänä 1947.

Toiminnan käynnistämisessä oli alkuun vaikeuksia. Terveystaloutakunta päätti lokakuun 21. päivänä 1947, että kussakin äitiys- ja lastenneuvolassa pidetään vastaanotto (kättilö ja terveystisar) kerran viikossa. Suunnitelmaa ei voitu tehdä, ”sillä olot ovat vielä vakiintumattomat ja työntekijät ovat neuvolatoimintaan tottumattomia”.

Vuoden kuluttua oltiin jo niin pitkällä, että lautakunnan 26. päivänä marraskuuta pidetyssä kokouksessa voitiin hyväksyä neuvolasuunnitelmatkin.

Terveystalot

Terveystalot ja kättilötoimen sekä äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan tukipisteiksi rakennettiin Suomen Punaisen Ristin lahjavarojen turvin neljä terveystaloa. Terveystalot, jotka sijaitsivat Kirkonkylässä, Murtovaaralla, Määttälänvaaralla (Suiningilla) ja Alakitkalla (Kilakilösalmella), valmistuivat vuoden 1947 aikana. Myöskin kalustamiseen annettiin ja saatiin varoja SPR:ltä. Terveystaloissa oli asunnot terveystisareille ja kättilöille sekä tarpeelliset neuvolatilat.

Koululääkäritoiminta

Paanajärven sairasmajan hoitaja Helena Saalasti esitti joulukuun 12. päivänä 1927 päivätyllä kirjeellään, että kuntaan palkattaisiin koululääkäri. Perusteluina hän totesi, että Paanajärvi-Vuotunki-Määttälänvaara piirissä on alipainoisia lapsia 19, huonokuuloisia 10, vähänäköisiä 7, silmätulehdusta 2, ihotautia 3, vatsakipuja 2, vuotavat korvat 2. Aloite ei johtanut toimenpiteisiin. Asiaa terveydenhuollon kehityksen taustaa vasten tarkastellen näyttää siltä, että aloite oli silloin epärealistinen. Lääkärin virkojen täyttäminen oli yleensä vaikeaa. Lääkärivoimaa olisi tarvittu lisää kaikkeen sairaanhoitotyöhön. Lääkärin työn painotukset olivat siihen aikaan muilla sektoreilla.

Koululääkäritoiminta saatiin järjestelmällisenä ja tehokkaana käyntiin vasta sitten, kun lääkärin virkoja saatiin lisää.

Kouluhammaslääkäritoiminta

Toiminnan lähtökohtana voidaan pitää terveydenhoitolautakunnan marraskuun 6. päivänä 1947 tekemää ehdotusta, että kouluhammaslääkäritoimintaan varattaisiin 200.000 markan määräraha, mutta ei vielä perustettaisi tointa. Tarkoituksena oli, että tehtävä annetaan taksapalkkauksella yksityisen hammaslääkärin tehtäväksi. Lautakunnan kannanoton mukaan työ olisi tehtävä kouluilla.

Toteuttamisasteelle kouluhammashoitoasia kehittyi vuoden 1948 alussa. Tammikuun 21. päivänä lautakunta esitti, että johtosäntö hyväksyttäisiin mallisäännön mukaisena ja että sopimus tehtäisiin hammaslääkäri Aili Nikan kanssa vuodeksi 1948.

Ensimmäisen kouluhammaslääkärin viran perustamiselle antoi ”lähtölaukauksen” terveydenhoitolautakunnan 18. päivänä syyskuuta 1950 tekemä esitys, että kuntaan perustettaisiin kouluhammaslääkärin virka kappaletaksapalkkauksella. Myöhemmin virkoja perustettiin lisää ja ne olivat aluksi osapäivävirkoja.

Ensimmäisinä kouluhammaslääkäreinä toimivat Aili Nikka, Aili Eho, Kalervo Ervasti ja Jorma Lamminmäki.

Kansanterveystyöjärjestelmä

Vuoden 1972 alussa, jolloin uuteen järjestelmään siirryttiin, oli kunnassa toiminnassa sairaala. Lääkärin virkoja oli 6, joista yksi sairaalalääkärin ja viisi kunnanlääkärin virkaa. Hammaslääkärin virkoja oli viisi. Terveysisaria oli yhdeksän ja kättilöitä seitsemän. Neuvola toimivat neljässä terveystalossa. Lääkärrien vastaanotot olivat keskitetysti vastaanottokeskuksessa. Kaikki edellä mainitut laitokset henkilökuntineen ja erikseen mainitut virat muodostivat terveyskeskuksen.

Ensimmäisessä terveystyön suunnitelmassa esitetyt toivomukset toimintojen laajentamisesta ja tehostamisesta ovat toteutuneet, joista kuitenkin osa eri muodoissa kuin suunnitelmassa esitettiin.